

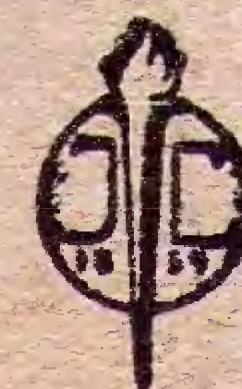
Societatea Profesorilor de Limba Română

BASARABIA NOASTRĂ

de

V. V. HANEȘ

Profesor la Liceul Spiru Haret, București

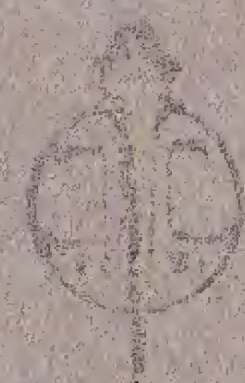
M. O., Imprimeria Centrală. București, 1940

Societatea Profesorilor de Limba Română

BASARABIA NOASTRĂ

V. V. HANEȘ

Profesor la Liceul Spiru Haret, București

M. O., Imprimeria Centrală, București, 1940

Societatea Profesorilor de Limba Română

BASARABIA NOASTRĂ

de

V. V. HANEȘ

Profesor la Liceul Spiru Haret, București

M. O., Imprimeria Centrală, București, 1940

C. 31.728.

B A S A R A B I A N O A S T R Ă

Dealungul veacurilor, Basarabia a făcut parte din Moldova și spiritual a păstrat totdeauna legătura cu Românii de dincoace de Prut.

Numele de Basarabia se dedea la început numai părții de miazăzi a ținutului dintre Prut și Nistru; apoi a fost estins întregului ținut numai după cedarea lui, în 1812.

Moldovenii de acolo văzându-se despărțiți de frații lor și-au pus nădejdea în biserică, singura lor mântuire; deaceea și literatura de după 1812 își păstrează caracterul religios.

Pe vremea arhiepiscopului dela Chișinău, Gavriil Bănulescu, limba românească de peste Prut s'a păstrat și s'a întărit în biserică până la mijlocul veacului trecut.

În timp ce ciobanii români, în tendința lor de expansiune, răspândiau și în Basarabia cărțile poporane, tipărirea de cărți românești, în deosebi religioase, continuă multă vreme, împiedecată numai din când în când.

Mănăstirile din Basarabia, cele mai multe vechi de mai bine de o sută de ani, lăcașuri de credință străbună, stau astăzi — fie răsărind într'un mijloc de pă-

dure, fie pitulate după o creastă de deal, fie ascunse după o cotitură de râu — mărturie sigură de păstrarea acestui suflet românesc. În aceste cuiburi de românism, s'au păstrat credința, firea și graiul nostru. În cântările de strană, în cetaniile sfinte, în cuvântul domol, blând, asemuitor cu al bătrânilor cronicari, al călugărilor cu fețele arse de soare și bătute de vânt, vom găsi cea dintâi lămurire cu privire la păstrarea neîntreruptă a graiului românesc, în vechiul trunchiu al Moldovei.

Cu toate încercările de desnaționalizare, naționalitatea poporului românesc din Basarabia s'a păstrat în deosebi la sate, din cauza puternicei tradițiuni moldovenești.

Dacă coborâm dealungul văilor râurilor, în întinsurile mănoase ale Bugeacului, în ținutul vechilor plăieși ai lui Ștefan cel Mare, Codrenii și Orheienii, sau dacă ne urcăm spre miazănoapte, în ținutul Sorocei, al Bălților sau al Hotinului și dacă străbatem în viața plugarului moldovan din Basarabia, vom avea încă o lămurire, și mai prețioasă, în întărirea acestei convingeri. Acolo la țară, lângă leagănul copilăriei, în jurul căminului, în domnia gospodăriei vom auzi numai graiul românesc. Mamele, în deosebi, prin caracterul firii lor, prin statornicia față de locul unde s'au pomenit și prin felul îndeletnicirilor lor, au contribuit în largă măsură la legătura strânsă cu vechile tradițiuni moștenite dela părinți.

O acțiune sistematică de desnaționalizare, în a doua jumătate a veacului trecut, s'a început prin școală, dar n'a izbutit decât la orașe și nu în toate împreju-

rările. Aceasta a fost fără efect la sate, fiindcă țăranii moldoveni nu învățau rusește.

E adevărat că, prin forța lucrurilor limba românească a fost pusă în așa situație încât să nu fie la nimic necesară; ea era însă îndestulătoare pentru viața din casa și din ograda săteanului. Indată ce se îndepărta dela aceste trebuințe la altele mai mari, mai importante, ca de pildă legătura oamenilor cu autoritățile sau năzuința cuiva de a se ridica pe o treaptă socială și culturală mai înaltă, limba românească nu mai era bună la nimic și începea să aibă rol și importanță limba rusească. Căci nu se găseau nici cărți, nici școli în limba română; aceasta era isgonită de peste tot locul.

O împrejurare norocoasă pentru noi, însă, a fost ca tendința de rusificare la sate să nu poată da roade; a fost lipsa de școli. Ce putea face, de pildă, o școală, unde de abia încăpeau 40—50 de copii, pentru un sat de 400 gospodari? Așa că cei mai mulți din vlăstarele satelor nu ajungeau să învețe rusește, ci continuau să trăiască și să vorbească în limba lor de naștere, în limba părinților lor.

În situația aceasta, țăranii moldoveni neajungând să învețe rusește și neputând înțelege nici slujba religioasă, era amenințată însăși religia creștină. Atunci s'a ajuns la necesitatea ca în satele moldovenești, slujba religioasă să se facă în limba norodului, să se țină credincioșilor predici în moldovenește și să se tipărească în aceeași limbă cărți lămuritoare pentru adevărata credință. A fost necesară astfel însăși intervenția autorității în folosul graiului românesc, întărind și mai mult o tradiție care n'a fost niciodată

întreruptă, ci numai slăbită de împrejurări neprielnice.

N'a întârziat mult și s'a admis și oficial în școli, limba maternă, cel puțin pentru lecțiile de religie.

Firește că la orașe situația era mai rea, fiindcă acolo erau puțini Moldoveni, și unii dintre boieri, deși au păstrat multă vreme tradițiunea strămoșească, în familie, în viața publică n'au rezistat puternicii influențe a puterii stăpânitoare.

Dintre cei ce urmau școlile rusești, unii au trecut Nistrul. Cei mai slabi de înger s'au înstrăinat.... Înstrăinarea aceasta nu trebuie înțeleasă în sensul desființării unei conștiințe, a sufletului lor firesc, căci nu se nimicește așa de ușor sufletul unui om și al unui neam... Scânteia conștiinței naționale viază încă și în sufletul acestora; ea e îmbrobodită numai de un gros strat de cenușe.... Acestora le adresează unul din poeții basarabeni, prin glasul bătrânului Nistru, cuvintele sale de jale și de amărăciune:

<i>Feciorii tatei, un'sânțeți?</i>	<i>Se vede că 'n zădar v' aștept,</i>
<i>Imprăstiați prin lume,</i>	<i>Că n'am de voi noroc.</i>
<i>V'ați depărtat mereu de neam,</i>	<i>V'ați alipit de alte sânuri</i>
<i>De frați, surori și mume!</i>	<i>Și noi părinți găsiți,</i>
<i>Nu v' amintiți de țara noastră.</i>	<i>Din alte râuri v' adăpați</i>
<i>Cea plină de livezi,</i>	<i>Și 'n graiu strein vorbiți!</i>
<i>Și-mi pare c' ați uitat cu toții</i>	<i>Și plânge țara după voi,</i>
<i>De codrii noștri verzi!</i>	<i>Copii rătăcitori,</i>
<i>La mine — Nistrul vost'</i>	<i>Cum plânge maica 'n zori</i>
<i>[bătrân —</i>	<i>[privind</i>
<i>Nu vă gândiți de loc;</i>	<i>Uitată de feciorii!</i>

Au fost alții însă, care cu toată strălucirea orbitoare a orașelor rusești, cu toată bogăția literaturii rusești,

cu toată încântarea ideilor înaintate ale socialismului rusesc nu și-au pierdut cumpătul, ci au rămas călăuziți de gândul de a-și pune toate puterile lor sufletești în slujba norodului din mijlocul căruia au pornit. Astfel din învățătura înaltă, într'o psihologie străină firii lor, se deșteaptă tocmai ideea națională, a ridicării poporului moldovenesc din Basarabia, din ignoranța în care era adormit. Aceștia sunt așa zișii fini ai lui *Ion Pelivan*, cunoscutul naționalist din Basarabia; aceștia, printre care se cuvine să amintim pe *Ștefan Ciobanu*, cunoscutul învățat, membru al Academiei Române, pe dr. *Ciuhureanu*, pe regretații *Alexe Mateevici* și *Simion Murafa*, au dat semnalul propagandei cultural-românești între Prut și Nistru.

Înainte însă de a-și fi pus aceștia în practică propaganda lor culturală, se cuvine să arătăm că tradiția cultă românească nu rămăsese fără continuitate față de începutul secolului.

Pe lângă activitatea literară a scriitorilor basarabeni, trecuți dincoace de Prut, au fost profesori și scriitori moldoveni, care au întărit tradiția prin operele lor, în Basarabia și Rusia.

Astfel, Iacob Hâncu, profesor de limba românească la Universitatea din Petrograd; Donciu, profesor de limba română la Liceul Nr. 1 din Chișinău și autor al unei cărți de limba română (1861), unde apără cu căldură limba maternă și dă extrase din scriitorii de dincoace de Prut; I. Sârbu (pe la 1856), cunoscutul traducător de poezii și fabule rusești; Gh. Păun (1868), care ne-a lăsat în manuscris o culegere din literatura populară și din cea cultă dela noi; Al. Nacu, istoric,

dar care a scris și poezii, traduceri din Crâlov și Lermontov.

Reînvierea, de fapt, a poporului basarabean, trebuia să vie în chip firesc, de dincoace de Prut.

Fugit de urgia rusească, *Pantelimon Halipa* și apoi, după îndemnul lui, *N. Alexandri*, urmează la Iași cursurile Facultății de litere, fac cunoștință cu libertatea și cultura românească, la obârșie, simt fiorul gloriei trecutului românesc și se înapoiază peste Prut cu convingerea că ridicarea poporului basarabean din starea lui de ignoranță nu se poate face decât pe temeiul culturii firești, a neamului din care face și el parte. De aceea, în 1911 și începe publicarea „Cuvântului Moldovenesc”, menit să aibă un rol însemnat în răspândirea luminii în straturile românești dintre Prut și Nistru. Pagini de literatură sănătoasă românească — din Alecsandri, Coșbuc, Creangă; pagini din Istoria Românilor, sfaturi privitoare la agricultură, gospodărie, sănătate, economie, etc., — expuse și acestea într'un graiu simplu, bătrânesc, curat, pe înțelesul țăranilor moldoveni.

Sfortările acestea atât de nobile și așa de cumiți se întâlnesc cu un alt curent sănătos, al preoților moldoveni, care încă din 1908, prin publicațiunea „*Luminătorul*” pornită din nevoia de a se lămuri poporul religioasă creștină și a-l feri astfel de rătăcire, dau sfaturi morale în limba moldovenească, inserând și chestiuni de istorie, povestiri ușoare sau chiar poezii, cu cuprins religios, în care s'a distins poetul-preot Alexe Mateevici.

Dar această atmosferă cultural-românească nu e ceva accidental, fără legătură și cu trecutul cultural

al poporului basarabean. Spiritul românesc din Basarabia n'a rupt șirul unei dezvoltări continue cu ce a fost înainte, în timp, sau cu ce a fost în juru-i, în celelalte ținuturi românești.

Cine poate uita fabulele atrăgătoare, în limba simplă și curat românească, în formă originală, ale lui *Alexandru Donici*, originar din Basarabia, instruit prin capitala Rusiei, dar cu sufletul plin de dragostea pentru plaiurile copilăriei... Cine nu știe pe genialul scriitor *Alecu Russo*, care-și descrie așa de frumos satul de naștere, cu părul mare în mijloc, răschirat pe o vale a codrilor Bâcului... Dar pe acel *Cavaler Costache Stamati*, atât de legat de spiritul literaturii noastre de dincoace de Prut, cântăreț al „Străjerului” lui Mihail Sturza și la care găsim același avânt ca și la Cârlova în a sa „Odă” închinată oștirii române!... Cum s'ar putea uita familia *Hâjdeilor*, originari din ținutul Hotinului și în care — după vorba lui Odobescu — patru generațiuni și-au transmis una alteia, cununa de lauri și de mirți; și în deosebi acel spirit genial al lui *Bogdan Petriceicu Hasdeu*, care zugrăvește în culori vii Nistrul și Basarabia.

Și în sfârșit pe acel *Muruzi* de mai aproape de noi, care în scrierile sale despre țara-i de origină și în deosebi în „*Pribegi în țară răpită*” avea viziunea limpede a fericitelor vremuri ale unirii.

E adevărat că dela 1905, situația s'a schimbat, în Basarabia, prin izbucnirea revoluțiunii, în urma războiului Rușilor cu Japonia. Autoritățile rusești au început să fie mai largi față de drepturile naționalităților. De atunci încoace, intelectualii români din Basarabia încep să se afirme, întâi în cercul lor restrâns,

mai apoi prin contactul cu tovarășii lor de luptă din celelalte ținuturi românești. Școalele românești începușeră a da roade și din mijlocul lor se iviau cetitorii gazetelor și revistelor moldovenești.

Revistele bisericești, scrise în limba rusă, publicau dela o vreme și articole în limba română; de asemenea broșurile religioase, cu caracter lămuritor, începuseră a fi scrise pentru Moldoveni, în românește.

Apar apoi foi deadreptul în moldovenește. Astfel aveau „Basarabia”, la care colaborează și poetul preot A. Mateevici, „Glasul Basarabiei”, de scurtă durată până la aparițiunea „Luminătorului” și a „Cuvântului Moldovenesc”, care fac epocă în istoria literaturii românești în Basarabia.

În programul „Luminătorului” (1918) se cuprindeau: „Voroave, învățături, cuvinte și cuvântări în limba moldovenească; tâlmăcirii din învățăturile atinșătoare de viața și luminarea norodului...; răspândirea în mijlocul Moldovenilor, a hrisoavelor atinșătoare de istoria vieții obștești...; stihuri cu cuprins moral bisericesc; comunicări despre rândurile ocârmuirii, în ceea ce atârnă de biserică și școală...”.

Acest program a înlesnit lui Alexe Mateevici, atunci elev în seminar, să se arate ca un minunat mânuitor al limbii românești, în predici și poezii religioase. Alături de el erau, ca redactori, protoereul Const. Popovici și ieromonahul Gurie, ajuns apoi Mitropolit al Basarabiei.

Ziarul „Cuvântul Moldovenesc” apare cu un program tot așa de folositor neamului moldovenesc. El prevedea luminarea sătenilor, popularizarea la sate a sfaturilor bune pentru sănătate, de economie rurală,

și informații din țară și din lume. Unul din redactorii lui, N. Alexandri, era un aprins adept al lui Tolstoi, ale cărui principii pentru luminarea țăranului prin școală, și prin religia curată creștină, erau mult răspândite și bine primite.

Au început a se scrie și răspândi mici povestiri morale și altele cu cuprins profan, „Cântece moldovenești”, în timp ce de peste Prut pătrundea aproape regulat „Albina”.

Cărțile românești se comandau la Odesa și Petrograd, pe unde erau aduse din București. Altele erau trimise de anonimi, Moldovenilor recunoscuți ca naționaliști, cum era Pavel Gore, învățatul arheolog și istoric basarabean.

Dar redacțiunea „Cuvântului Moldovenesc” a găsit un mijloc mai ingenios de a păstra și desvolta contactul cu vechiul regat: a scos, de două ori săptămânal, o revistă cu acelaș nume, răspândind cele mai bune producțiuni ale literaturii românești, din Donici, Alexandrescu, Anton Pann, Alecsandri, Crețeanu, Russo, Eminescu, Creangă, Gane, Coșbuc, Vlahuță, Delavrancea, Iosif, Sadoveanu, Goga.

În felul acesta, foile românești din Basarabia păstrau nu numai tradiția limbii, religiei și obiceiurilor, ci și tradițiunea literară românească.

S U F L E T U L R O M Â N E S C
ÎN LITERATURA ACTUALĂ BASARABEANĂ

Cum se înfățișează sufletul românesc, în produc-
țiunile literare ale Basarabiei actuale?

O predilecțiune, o înclinare deosebită către anii cei mai fragezi ai copilăriei, o pătrundere în viața intimă familială: de aceea mai fiecare poet basarabean a scris și câte un „Cântec de leagăn”. Și cum e firesc, în legătură cu acele imagini se desprind și simțimintele cele mai duioase, cele mai mișcătoare. Astfel de cântece au scris Sergiu Cujbă și Alexe Mateevici și duiosul poet T. Roman. Cităm pe-al acestuia din urmă:

Dormi cōpile 'n legănaș,
 Dragul mamei îngerăș;
 Dormi în sânul cel mai lin
 Și de visuri bune plin.
 Stelele pe cer luceș,
 Oamenii se hodinesc;
 Dormi în somnul tău duios,
 Dragul mamei „făt-frumos”.
 Numai eu de dorul tău,
 Legănându-mă mereu
 Stau de pază și veghez

Și din ochi des lăcrămez.
Dormi în pace liniștit,
Pruncul mamei cel iubit.
Dormi cu Domnul! Eu te las.
Dormi și fă-te un viteaz
Groaznic pentru cei străini,
Luptător cu cei haini!
Și să crești un Moldovan,
Să ai suflet de Râmlean;
Vieața ta, al mamei pui,
Pentru țară să ți-o pui!

În jurul căminului atât de drag, se întâlnesc și chipurile scumpe ale fraților, ale unei mame bune și duioase (Al. Mateevici) sau al unui bătrân păstrător al suvenirurilor trecutului („Bunicul” de Nică Românaș):

Când văd în juru-mi băetanii Și-atunci la cer din pragul
Voinici, nepoți, feciori și gineri [morții,
Din spate parcă mi scutur anii Înalt o rugă a mea fierbinte:
Și iar mă simt ca voi, dragi — „O, Doamne, mântuie-mi
 [țineri .. [nepoții,
Din nou cu soarta față' n față, Și apără-i ca un părinte.
Stau gata să mă iau la luptă; Aprinde 'n suflete avântul
Dar... între moarte și viață Și 'n inimi flacăra iubirii...
Puterea mea e armă ruptă... Să 'mpodobească tot pământul,
Și mă 'ntristez căzând pe Ca o grădină trandafirii.
 [gânduri, Frumos și 'nalt le fie țelul,
Căci șters de vлага tinereții, Spre soare vecinic să se-avânte,
Ca pomul, toamna, frânt de Și'n luptă pieptul ca oțelul,
 [vânturi, Iar de-or muri, murind să
Mă 'ndoi sub jugul bătrâneții... [cânte!

Satul copilăriei, cu cele dintâi aduceri-aminte, cu melancolia lui, a fost un nou motiv de inspirațiune pentru poeții basarabeni de astăzi: Mihail Minciună dă, în sensul acesta, două poezii: „Satul Pereni” și „Satul Bogzești”, P. Halippa publică „In cuibul copilăriei mele (satul Cubolta)”, G. Năstase duioasa poezie „Sătucean din vale”, pe care o redăm în întregime.

Sătucean din vale
Cu căsuțe albe,
Cu copile dalbe,
Ești prea plin de jale!
Te-au lăsat bărbații,

Voinici ca și brazii,
Și s'au dus, s'au dus
Departa 'nspre-apus...
Și-au cernit năfrămile
Fetele, nevestele...

Sătucean din vale,
Ai atâta jale,
Că nu 'ncape 'n casă
Și 'n pârâu se varsă!
Și pârâu-o duce
Până 'n iazul satului;
Dar nu 'ncape jalea

Nici în matca iazului,
Și-o trimete iazul
Până 'n apa Nistrului,
Și-i tulbură jalea
Chiar valul bătrânului...
Ai atâta jale,
Sătucean din vale!

Cele două mari râuri dela hotare, ducând cu apa lor jalea și revolta unui popor întreg, încătușat în năzuințele lui sfinte, se întâlnesc adesea în concepțiunea scriitorilor din Basarabia. Din acest punct de vedere, am citat mai înainte „Tânguirea Nistrului” a lui I. U. Friptu; mai e „Dunărea și Prutul” între poeziile fecundului N. Românaș; și redăm următoarea poezie „Doina Prutului”, datorită lui Sergiu Cujbă, și el tot Basarabean:

— Foaie verde de secară,
Prutule, apă amară,
Ce vîi tulburat prin țară?
— Cum să nu fiu tulburat
Dac' atît am așteptat...
Și aștept mereu, mereu
Să se schimbe rostul meu...
Căci grozav am obosit
La străini să fiu robit.
Eram românească apă,
Azi streinii se adapă;
De ostași eu sunt păzit
Și de dînșii ispitit,
Să văd de nu se strecoară
Vreun frate în spre țară;
Să se vadă frați cu frați

De același dor mînați.
Iar eu stau și n'am ce face
Nici în luptă 's, nici în pace.
Și de-atîta frămîntare
Imi sunt apele murdare,
Și de-atîtea lacrimi plânse
Și de-atîtea doruri strânse.
O, Ștefane, Doamne sfînt!
Ce nu ieși tu din mormînt,
Să bați aprig din picior,
Să-ți aduni al tău popor?!
Iar eu mîndru, fericit,
Să curg iarăși lin, tihnit,
Pentr'un singur neam și-o țară,
Cum a fost odinioară!...

Dar ceea ce a inspirat cu deosebire pe scriitorii basarabeni, ceea ce a făcut să le vibreze cu putere sufle-

mul a fost dragostea neînfrîntă, adevărată, pentru țărani. Acest înalt și puternic sentiment, care le face cinste și care e vrednic să-l imităm și noi, e o parte caracteristică a concepțiunei basarabene de astăzi. S'a zis că România s'a unit cu țărani din Basarabia, și cu drept cuvînt. Și cugetul, și simțirea, și firea și obârșia acelor vrednici bărbați ai Sfatului Țării din Chișinău, poartă pecetea țărănească.

.....Cu prilejul înfrățirii tinerimii universitare din toate ținuturile românești, în primul an al unirii din 1918, la o masă frățească la care luau parte studenții basarabeni, ardeleni, bucovineni, ieșeni și bucureșteni, ne-am înălțat, după cuviință, gândurile și glasurile sincere întru preaslăvirea Capului Statului. De îndată un student basarabean a adăugat: „Și acum să trăiască poporul!”. Da, „să trăiască poporul”, numai că pentru noi atunci, ca și pentru frații basarabeni, Regele și poporul erau una. Regele simboliza ideea celor mai bune sforțări pentru ridicarea și întărirea acelor țărani, strâns legați de pămîntul pe care-l muncesc cu trudă și pe care-l apără cu jertfe nenumărate...

Răsăriți din mijlocul poporului, hrăniți sufletește cu tot ce firea românească în Basarabia a ținut ascuns în cutele sufletului acelor țărani moldoveni, scriitorii basarabeni de astăzi nu se puteau depărta de acest suflet și nu-l puteau uita în ceasurile lor de visare, de îngândurare.

Accente puternice în sensul acesta găsim în poezia

„Jaloba Moldovenilor către Impăratul” de Sergiu Cujbă; în versurile lui P. Halippa:

Și eu cânt atunci vieața Ce trăesc în neagra ceață
Moldovenilor din sate, De dureri nenumărate...

și mai ales într'o viguroasă poezie a lui Alexe Mateevici, „Eu cânt”:

Eu cânt pe-acei ce 'n jug și	Eu cânt căci văd că ele vin
Pe-a lor spinare țara țin,	[chin, Acele zile de senin,
Cari în robie și necaz	Eu cânt, căci văd de-acum că
Voinici, puternici au rămas!	[piere A țării vecinică durere;
Vânjoși, înalți, ca fierul tari,	Eu cânt căci văd necazul frânt
De soare arși, bătuți de vânt,	Și-aud plugari în zori cântând
Brăzdează harnicii plugari	Nu doine de amar, de dor,
Al țării lor mănos pământ.	Inviorarea țării lor...
.....	Și glasul vieții ascultând
	Venirea zorilor eu cânt.

Din toate aceste feluri de poezii, fie cântece de leagăn, fie suveniruri din vârsta copilăriei și din vieața căminului părintesc, fie cântări ale pământului și poporului moldovenesc, se desprinde un simțimânt care e general, continuu, bine încheșat, s'mțimântul dragostei de țară și de neam. Acesta e redat apoi într'o sumedenie de bucăți în proză sau în versuri, în imagini și cuvinte pline de avânt, de căldură. Sentimentul de patrie și de neam urmărește pe Moldoveanul din Basarabia, oriunde ar rătăci el pe lume...

Iată cum sună „Doina Basarabeană” a lui Românaș:

O, unde-ai fi, iubită țară,	Pe veci rămâi tu neuitată.
Iubită mamă 'ndurerată,	Cum pleacă soarele 'n desară
De fiii tăi peste hotară	Și 'n zbateri flacăra se stinge

Se strâng toți frații grămăjoară Dar cât ne-a străluci un soare
Și prind de dorul tău a plânge. De-apururea și pân' la moarte,
..... Te vom iubi, o dulce țară!
O, cât ai fi tu de departe

De ideea de țară se leagă ideea de neam. Moldovenii n'au uitat că fac parte dintr'un popor mult mai întins, având acelaș graiu, acelaș port, aceeași credință, aceleași aspirațiuni de viitor. Cei mai bătrâni încă țin minte din ce le-au povestit înaintașii lor, despre vremea când Basarabia era tot una cu Moldova de peste Prut și că sunt de acelaș sânge, de aceeaș viță cu Românii din celelalte ținuturi. În cetirea istoriei Românilor, au găsit cărturarii Basarabeni, întreaga lămurire a trecutului glorios al poporului lor și tot de acolo își dobândesc puterile sufletești cu care pornesc la lupta viitorului. O jale nespusă le cuprinde sufletul când pun față'n față strălucirea trecutului cu starea nenorocită, de sub stăpânirea streinului. A fost o cutremurare generală a inimilor cărturarilor patrioți, când cu câțiva ani în urmă, P. Halippa le-a cetit următorul crâmpei de versuri:

Cetind a neamului poveste,	Și iar privești triste văd,
O jale mare făr' de veste	Căci frații tot în lanțuri șed,
Se naște 'n sufletu-mi trudit.	Robia veche tot domnește.
Asvârl atunci eu cartea tristă	Eu văd că totu-i ca 'n poveste
M'așez afară jos pe prispă	Și simt că iarăși făr' de veste
Și 'n juru-mi caut obosit.	Un plâns amar mă podidește.

De câte ori cuget asupra acestei mișcări culturale românești din Basarabia, mă duc printr'o firească asociație, cu gândul la frumoasa activitate a „Daciei literare” dela 1840. Acțiunea începută cu atâta hotărîre, într'o așa de înaltă solidaritate intelectuală, de

Kogălniceanu și prietenii lui, Alecsandri, Negruzzi, Ion Ghica, Russo, Bălcescu, e, în proporțiuni mai restrânse, acțiunea fraților Basarabeni cărturari dela 1911—1918. Tendința de afirmare a sufletului românesc în tot ce are el mai bun și mai original și năzuința de unitate sufletească a Românilor de pretutindeni sunt și preocupările de seamă din renașterea culturală a Basarabiei ¹⁾. P. Halippa, N. Alexandri, Simeon Murafa, Alexe Mateevici, Nică Românaș și întreaga pleiadă a celorlalți cărturari moldoveni, strânși în jurul „Cuvântului Moldovenesc”, mă duc cu gândul la pleiada scriitorilor eroici ce au pregătit, prin activitatea lor literară, unirea dela 1859, după cum aceștia au dus în mod firesc la unirea din 27 Martie 1918... țintind și la celelalte uniri ce au urmat-o pe aceasta:

<i>Chem la dragoste frățască</i>	<i>Dar eu cred c'a mea cântare</i>
<i>Și la vieață în unire</i>	<i>Va trezi și 'n alții dorul</i>
<i>Toată lumea românească</i>	<i>Să pornească pe cărarea</i>
<i>Ce azi zace 'n nesimțire.</i>	<i>Ce ne-o cere viitorul!...</i>

...scrie șeful acestui curent de renaștere românească în Basarabia, P. Halippa, gândindu-se cu tot dinadin-

¹⁾ „Dragostea de cântecele populare a scriitorilor din jurul Daciei” o găsim și la scriitorii basarabeni. Iată cum zugrăvește în versuri P. Halippa, această atitudine sufletească:

Atât amar și-atâta jale	Atâta foc și-așa tărie
S'aude 'n doinele de țară	Răsună 'n versul haiducesc,
Incât îmi par un plâns pe vale	Incât la luptă par'că 'mbie
Al bocetelor de 'ngropare!	Intregul neam moldovenesc!
Atâta dor și-așa chemări	Așa sunt cântecele noastre:
Răsună 'n cântecele noastre:	In ele-am îngropat durerea,
In cât îmi par întruchipări	Cu ele nasc dorinți albastre,
A însăși inimii albastre.	Și ele risipesc tăcerea.

sul la unirea tuturor fraților într'o singură țară, așa cum este astăzi.

Și nu numai bucățile literare, ci întreaga cultură moldovenească din Basarabia urmărește această dragoste adâncă de istoria neamului, de a prețui comorile sufletești ale poporului românesc, cântecele bătrânești, legendele, poveștile și alte odoare neprețuit de mari și scumpe ale sufletului românesc. Din această tendință pornește și grija cea mare, pe care o arată scriitorii basarabeni pentru caracterul cel mai esențial al naționalității noastre, grija unui graiu curat românesc. Cultivarea formelor arhaice ale limbii românești, a cuvintelor și construcțiilor curat românești, fără neologisme și totuși destul de încăpătoare pentru a arăta toate cugetările și simțirile, e o notă de nobleță sufletească și de adâncă seriozitate a cărturarului basarabean. Și poate a fost dat ca din partea aceea, dinspre Nistru, să ne vie și tămăduirea păcatelor noastre de reînoiri în ale limbii. Așa se și face că și cea mai frumoasă poezie în care s'a cântat limba noastră după însăși socotința filologului nostru de frunte, d-l O. Densusianu, să ne vie tot din partea unui scriitor basarabean, regretatul preot-poet, Mateevici ¹⁾.

^{*)} Am urmărit literatura basarabeană actuală din punctul de vedere al tendințelor ei, al reprezentării sufletului românesc în feluritele lui înfățișări. Poezia basarabeană nu e însă lipsită și de însușiri pur estetice. Iată, de pildă, în ce imagini originale, ingenioase, e îmbrăcată ideea „poetului”:

In ceasul mohorât al serii,	In graiul cărților, el poartă
Când doarme în tăcere-o lume,	Un nume gingaș de poet;
Eu cânt pe omul îndurării,	Iar vechea, nemiloasa soartă
Eu cânt pe omul fără nume,	Durere i-a sădit în piept.

Un înger coborât de sus, Arzând întreaga omenire
Se spune, inima i-a scos; Cu îngerescul său jăratec.
Și 'n loc, jăratec roș i-o pus, Dar răul lumii l-a învins
S'aprindă lumea, ca Christos. Tocindu-i vlaga și putere;
Poetul cu așa menire, Jăratecul încet s'a stins,
Plecat-a 'n lume singuratec; Udat de lacrimi de durere.

(T. Roman)

Iată și un crâmpeiu de poezie populară, culeasă în Basarabia,
de cunoscutul folklorist, V. Madan:

De neagra străinătate Sărmana frunză de teiu,
De care-am avut eu parte.. Cum mi-a spus ea c'am să
Sărmana frunză de fag, [peiu..
Cum mi-a spus ea ce-am să
[trag.. (Cântecul Kăpcazului)

TEXTE

B A S A R A B I A

(Din „Descrierea Moldovei”, de D. Cantemir)

Basarabia¹⁾ era odată a treia parte a Moldovei. Tot pământul ei este șes, n'are dealuri, nici codri, se adapă numai cu Ialpușul, care curge neconținut. Neavând râuri, nici fântâni, ca să scape de lipsa de apă, locuitorii sunt nevoiți a săpa puțuri foarte adânci... Această parte de țară, fu subjucată de Turci, înainte de a li se supune toată Moldova. Astăzi, nu mai stă sub domnia Moldovei, cu toate că orașele și satele de pe lângă Dunăre, până în ziua de astăzi, sunt pline de Moldoveni care urmează legea creștină și rabdă tirania Turcilor și Tătarilor. Ceilalți locuitori sunt, parte Tătari, parte Turci...

Basarabia se împarte azi în patru ținuturi: al Bugeacului, Achermanului, Chiliei și Ismailului.

1. În mijlocul acestei părți de pământ este Bugeacul, care s'a dat spre locuință Tătarilor... care, cercând să împreuneze Donul cu Volga, mai bine de treizeci mii de familii de Tătari Nogai, se desfăcură de Ruși și se retraseră în Crimeea. Dar, fiindcă în această penin-

¹⁾ Cu această denumire se desemna atunci numai sudul Basarabiei de azi.

sulă nu încăpeau, li se dete alt loc de așezare în ținutul Bugeacului... După datina lor părintească, vieața și-o petrec pe câmpul liber: târguri n'au, afară de Căușani, lângă râul Botna, care atinge prea puțin acest pământ. Dar, cum această provincie se bucura odinioară de orașe foarte frumoase, se vede lămurit din ruinele vechilor ziduri ce se găsesc pe ici, și pe colea, între altele, ruinele unei prea vechi cetăți la malul Nistrului, care se chiamă astăzi Tartarbanar, adică ținutul Tătarilor. Aceste ruine se află deasupra, pe o stâncă foarte înaltă din al cărei picior curge o sorginte foarte limpede. Dar nicio inscripțiune, nici altă urmă de cine ar fi întemeiată, un s'a putut descoperi. Nu departe de gura Ialpugului, însă, se găsesc ruinele unei cetăți mai vechi, care, de comun se chiamă Tint. Ștefan-cel-Mare o ridicase din ruine, iar după aceea Turcii, o asemănară cu pământul, încât astăzi, de abia i se poate arăta locul unde a fost. Din ruinele ei se ridică un alt târg în dreptul celui vechiu, care înfloarește și astăzi și se chiamă Tobacu, lângă Marea Neagră, poate în locul unde era vechiul Aepoliu.

2. Ținutul Achermanului. Aici e Achermanul, locuitorii îi zic Cetatea-Albă, Românii îi ziceau Alba-Iulia, Grecii Moncastron, Polonii Bielograd, pe țărmul Mării-Negre, cetate destul de mare și foarte întărită. Când ținea de Moldova o guverna marele logofăt, astăzi o guverna un Aga de lancieri. În timpul din urmă s'a renumit prin Sfântul Ion cel Nou, care a suferit moarte și martiru sub tirania turcească. Rămășițele acestuia, făcătoare de minuni, împreună cu alte odoare dăruite din îndurarea Domnilor, le-a

DIMITRIE CANTEMIR

luat și le-a dus în Moldova Ioan Sobiesky, regele Poloniei, pe când se lăuda că el se oștia pentru biserică și pentru Crist, dându-i ajutoare bănești papa dela Roma.

Mai jos, pe țărmul Dunării se întinde:

3. Ținutul Chilie. Aici e cetatea cea de frunte Chilia, odinioară Lycostomon, la gura septentrională a Dunării, numită tot astfel de corăbierii greci, pentru că se pare că-și varsă apa ca dintr'o gură de lup. Ea nu este așa de mare, dar e o piață celebră, cercetată nu numai de vasele cetăților maritime de prin prejur, dar și de altele mai depărtate, dela Egipt, Veneția și Ragusa, care se încărca de aci cu ceară și cu piei crude de boi.

Locuitorii nu sunt numai Turci, ci și Creștini, Armeni și alte națiuni pe care toți îi administra un Nasir. Pe timpul împărăției lui Suleiman Moldovenii o au prefăcut-o în cenușă și de atunci n'a mai putut ajunge la strălucirea de mai înainte.

Pe țărmul Dunării din lăuntru, este:

4. Ținutul Ismailului. Aci merită a însemna: Ismailul, căruia Moldovenii îi ziceau odinioară Smilu, cetate care nu e de desprețuit, cu oaste turcească comandată de un Mutecveli.

Caratalul la Dunăre, unde se varsă Ialpugul în dreptul Isaccei, întăritura nu prea e însemnată. La 1711, când avură Turcii rezbél cu Rușii, aci făcură un pod peste Dunăre, spre a trece oștirea în Moldova. Pentru paza cetății e rânduit un comandant numit Dijdar.

Reni, cum îi ziceau Moldovenii, iar Turcii îi zic Timarova, cetate de aceeași ordine, nu departe de

gura Prutului, în Dunăre. Deși sta sub puterea turcească, nu se afla aci niciun Turc; ostașii toți sunt creștini, toți Moldoveni, prefectul lor, tot creștin, numit Besliagasi, stă sub pașa dela Silistra, care totdeauna e saraschier.

Acestea erau mai toate cetățile și orașele Moldaviei, care înfloriau pe când erau libere și au căzut prin tirania cea nedreaptă și inimică înfloririi lucrului public.

POPULAȚIA BASARABIEI

(înainte de 1918)

de Zamfir C. Arbore

După statistica oficială, Basarabia este locuită de 2 milioane, 690 mii de locuitori.

Această populațiune, după izvoarele statistice oficiale ruse, din punctul de vedere etnic, se împarte în următorul mod: (*Politica rusească în orientul pravoslavnic și Rusia N. N. Durnowo pag. 11*):

Județul Kișinău: moldoveni 71 la sută, ruși 5 la sută, evrei 19 la sută;

Județul Bălților: moldoveni 82,50 la sută, ruși 12,90 la sută, evrei 12,90 la sută;

Județul Orheiului: moldoveni 82,50 la sută, ruși 4,75 la sută, evrei 12,25 la sută;

Județul Soroca: moldoveni 70 la sută, ruși 13,01 la sută, evrei 14,19 la sută;

Județul Bender: moldoveni 52,80 la sută, ruși 16,36 la sută, evrei 8,44 la sută, bulgari 18,40 la sută;

Județul Hotin: ruși 52,20 la sută, moldoveni 29 la sută, evrei 4,64 la sută;

Județul Akerman: moldoveni 40 la sută, bulgari 40 la sută, coloniști-germani 1 la sută, restul, populațiunea varie;

„ȚARANI BASARABENI“
(dintr'un roman de d-l D. C. Moruzzi)

Județul Ismail: moldoveni 44,15, în afară de teritoriul ce se află între râul Prut și lacul Iampul, unde moldovenii sunt de 80 la sută, restul populației bulgari și ruși. Așa dar, după izvoarele oficiale în Basarabia actuală locuiesc peste 60 la sută români și vreo 37 la sută și alte neamuri.

Precum vedem, afară de românii care formează imensa majoritate și sunt adevărați autochtoni ai țării între Prut și Nistru, locuiesc ruteni, ruși, poloni, bulgari, sârbi, greci, armeni, germani și elvețieni.

Fiecare din aceste unități etnice vorbește limba sa proprie, posedă moravurile sale, obiceiul și modul său de a trăi — toate acestea, împreună luate în complexul lor, compun trăsurile caracteristice ale neamului. Trăind înconjurați și parte amestecați cu aceste popoare, românii din Basarabia au știut să impună străinilor care s'au așezat în mijlocul lor, multe trăsuri din moravurile și modul românesc de a trăi.

În curgerea secolelor, barbarii care năvăliau în Basarabia, aveau obiceiul de a ocroti pe aborigeni, agricultori ai țării invadate și mulțumită acestei ocrotiri interesate, românul de dincolo de Prut a știut să rămâie credincios neamului său în contactul său cu rusul, bulgarul, sârbul și ruteanul; dânsul, puțin a împrumutat dela ei, dar în schimb mult le-a dat din trăsurile sale sufletești, din obiceiurile și moravurile sale: de aceea acolo între Prut și Nistru s'a și plămădit zicătoarea românească care sună: „tata rus, mama rusă, dar Ivan e moldovean“.

ȚĂRANII ROMÂNI DIN BASARABIA

de Zamfir C. Arbore

Țăranul român din Basarabia posedă caracterul Românilor din valea Dunării, adică e lipsit de avântul neîmblânzit al străbunilor săi romani, devenind din cuceritorul lumii, un liniștit pionier al vieții pașnice de agricultor. Tăcut din fire, puțin comunicativ, el se dă muncii câmpului, legând soarta sa de pământul stropit cu sudoarea muncii sale, dar, din când în când în mijlocul ocupațiilor sale pacifice, temperamentul latin se ridică din fundul sufletului său și atunci, dacă cineva l-a atins la os, ura contra împilatorului crud și fără de milă, zbuciumă conștiința sa și țăranul din Basarabia, din compătimitor ospitalier, blând și supus, se transformă în răsvrătitor care pune foc la conacul arendașului și distruge tot ce stă în calea sa. Natura blagoslovită a țării sale, pământul fertil, climatul cald și sănătos, recompensează cu belșug munca grea a țăranului moldovean și de aceea, dânsul, ca orice popor meridional e nepăsător și puțin econom; cauza acestei nepăsări și a lipsei de grijă pentru viitor, reșade și în împrejurările istorice ale vieții sale. În sbuciumul

continuu al luptei cu hordele străine ce mereu năvăliau în țara sa, în nesiguranța bunurilor vieții, în avutul său supus jafului și fără de legile ocârmuirilor — moldovanul din Basarabia s'a deprins de a trăi de azi până mâine fără a agonisi ceva pentru zilele negre.

Liberat *de jure* clăcașul din cauza mizeriei s'a văzut nevoit dela 1869 a se angaja la munca câmpului boierilor și arendașilor, lăsând ogorul său în voia întâmplării, cultivându-l rău și chiar părăsindu-l cu desăvârșire. Indatorat, țăranul n'a fost nici măcar liber de a-și prețui munca, iar mizeria l-a menținut în aceste condițiuni până în zilele noastre, așa că *de facto* el a rămas aservit de către proprietarul mare și arendaș.

Țăranul din Basarabia e cufundat în datorii la arendaș și proprietar. Incompatibilitatea stării economice actuale a țăranului moldovan față cu drepturile ce îi a hărăzit actul de emancipare dela 1869, se reflectă perfect în nepăsarea sa în ceea ce privește rezultatul muncii sale. Pentru ce să adune? Sfoara de pământ ce-i aparține stă părăsită sau cultivată rău din cauza lipsei de brațe angajate aiurea; vitele sale și celălalt avut nu fac la olaltă nici a o suta parte din ce datorește el arendașului și boierului.

Țăranul moldovan din Basarabia iubește totuși munca câmpului; între dânsul și ogorul său există o legătură puternică, care se reflectă asupra modului său de a-și explica misiunea omului pe pământ, de a-și croi o pârghie care îl va scăpa din starea de mizerie, dându-i destulă putere pentru a birui îm-

prejurările nefaste care îl copleșesc din toate părțile. Sau pentru a nu degenera cu desăvârșire, el va părăsi moșia părintească, devenind proletar, pentru a umplea fabricile și uzinele ce se întind prin Basarabia.

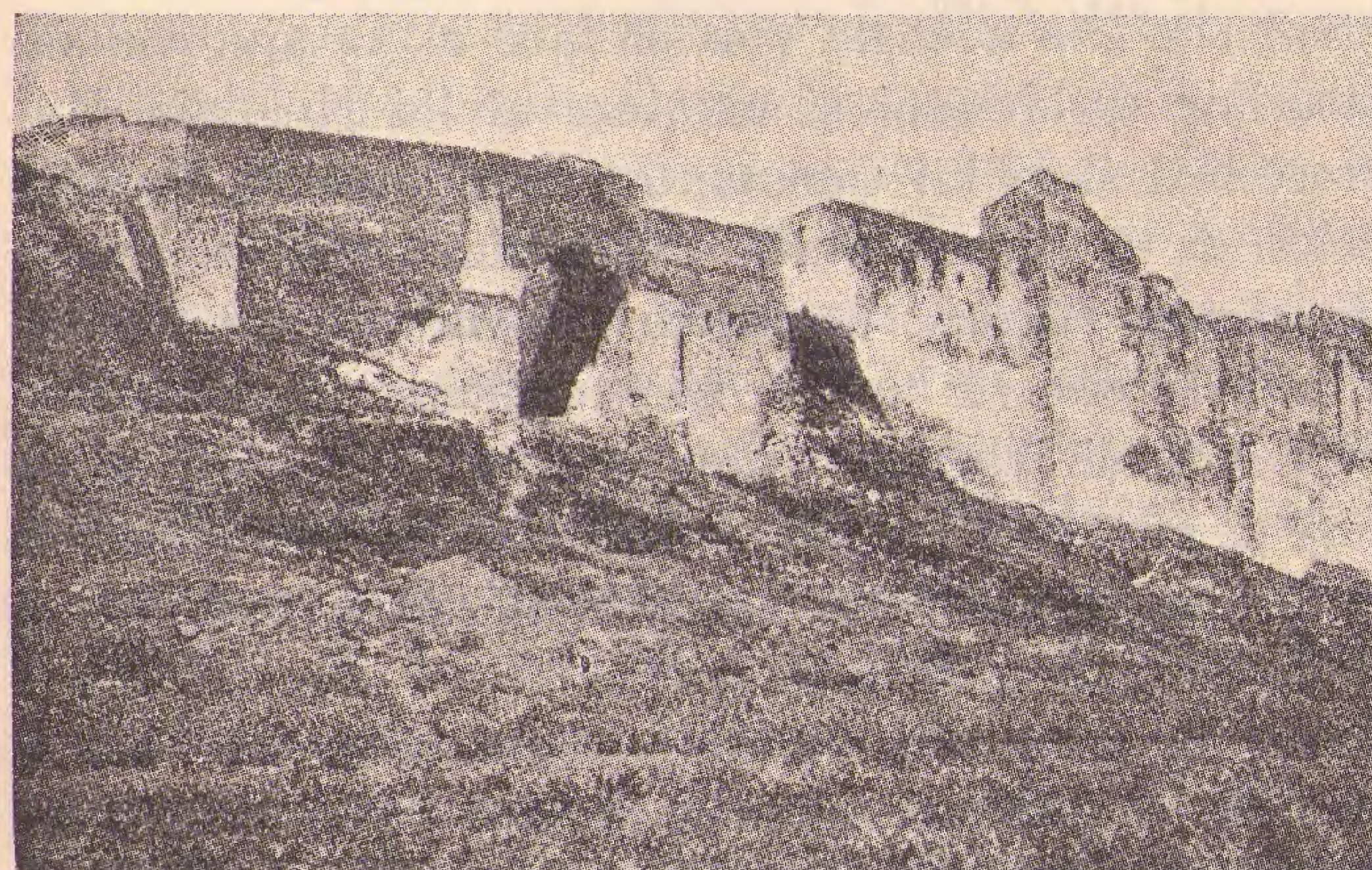
ZIDURILE HOTINULUI¹⁾

de N. Iorga

În cuprinsul din alte vremuri al cetății se intră prin dărâmurile unor porți ale Turcilor. Ici și colo stau în picioare bucăți mari de ziduri făcute din bolovani pătrați. Colo la dreapta s'a clădit, după anexare, o biserică pravoslavnică, tărcată și vărgată, după obicei. În stânga se înalță, lângă pereții rupți ai moscheii, minaretul, căruia, din vechime — în 1913 el a împlinit în această stare două sute de ani — i-a căzut numai vârful. Turnul se avântă încă puternic și îndrăsneț; ne suim cu greu pe scări întunecate, care se încolăcesc îngust, și cu picioarele fărâmate de oboseală, ajungem la o fereastră deschisă în gol, aproape de vârf. De acolo privirea prinde Nistrul ce curge în vale, malul polon de altădată cu grupele lui de arbori, căsuțele lui bune, drumul ce merge la stânga spre dușmanca statornică a Hotinului, vestita Cameniță a Podoliei, biserica rusească de astăzi și locuința, de minune așezată, a unui proprietar. Aur de lumină verde al primăverii, albastru al apei puternice și al cerului ce se gătește de seara.

¹⁾ Din „Neamul Românesc în Basarabia”.

O mare liniște curată, prin care plutesc, pentru mine, înălțându-se de pe aceste ziduri, fantasme în turbane albe cu lungi haine țesute în aur, cu hangere cuprinse în teci de pietre scumpe, luptători îndăiați pentru o lege care s'a stins aci, pentru o limbă care s'a dus, pentru o stăpânire care a pierit, mucenici ai Islamului, ale căror morminte s'au spulberat de cucerirea necredincioșilor și a căror țărână se

CETATEA HOTINULUI

calcă în picioare de „domnul Șimen” și de „purății” lui, pe când minaretul, gol de rugăciune, înalță o gură de mort, neagră și mută, spre cerul serii albastru.

Către apă zidul turcesc e încă deplin, și numai o mare poartă s'a rupt pentru trecere; în cadrul negru, înalt, ea cuprinde o icoană de veselie, verde, pe fond albastru, o icoană, care nu pare un adevăr

viu al naturii, ci o zugrăvire măiastră de porțelan. Acuma, după bolovanii pătrați și cărămida Turcilor vine o altă cetate, pe care cea de a doua a cuprins-o în ea, deși nu era vrednică de aceasta. În adevăr, când la 1873 Abdi-Pașa, serascherul, care avea chemarea de a face rege în Polonia pe Stanislav Leszczyński, prietenul lui Carol al XII-lea se opri aici la Hotin, amânând pentru totdeauna expediția sa peste Nistru, el găsi o cetate întreagă, puternică și frumoasă. Din aceasta voia să facă el, ca ajutorul salahorilor moldoveni și munteni ai lui Nicolaie Mavrocordat și ai lui Constantin Brâncoveanu, Domnii noștri de pe atunci, platoșa Nistrului împotriva neastâmpărului rusesc, respins cu doi ani în urmă la Stăniliești. În câteva luni de zile se făcură reparațiunile de nevoie și însemnate adausuri, se dădu lui Allah casă de rugăciune și Pașei celui nou, case de locuință, se destupară șanțurile, se curățiră odăile ostașilor și se așezară tunurile cele nouă.

Dar cetatea cea veche se desface astăzi foarte bine din cârpelile și înădirile grăbite și grosolane dela 1713, prin chibzuiala formeii sale, frumuseța podobaelor, bunătatea materialului. Lumea o crede genoveză pe temeiul unor povești ale Tătarilor, care numiau „cetate genoveză” orice clădire uriașă a trecutului. De fapt, isteții și bogații negustori italieni n'aveau ce să caute aici, atât de departe de Marea-Neagră, în locuri sărace, pustii și barbare.

Înainte de Moldovenii Mușaiilor, lui Alexandru-cel-Bun și lui Ștefan-cel-Mare, au mai fost, ce e drept, stăpâni în Hotin, dar aceia nu se poate să fi fost alții decât Polonii din Podolia și Rușii din Haliciu, pe

care i-a supus abia după 1350 în aceste părți, Craiul leșesc. Acea cetate dela început era însă, desigur, alta, una foarte mică și sălbatică, un fel de Țetina, căci Țetina de lângă Cernăuți, Hotinul și un Hmilov, despre care nu mai putem ști unde se află, au avut neconținut aceiași soartă. Meșterii din Podolia sau Italienii au lucrat Hotinul cel nou, pe la 1400. Ei au făcut din piatră bine potrivită și amestecată cu linii de cărămidă, pentru podoabă un masiv rotund de zidărie ștrașnică, ce se ridică drept pe malul Nistrului puternic. Turnuri se umflă pe la colțuri, tot așa de uriaș plănuite și aduse la îndeplinire. În centru se făcură încăperi de rugăciune și locuință, și printre năruiturile de acum, printre multele schimbări care au pierdut astăzi mai orice înfățișare, rămâi uimit când vezi semnele deosebitoare ale arhitecturii din veacul al XV-lea a Moldovei. Casele acestea, care au fost spoite cu roșu pentru haremul vreunui Pașă, au fereștri de piatră albă în arcuri sfărâmate, și o ușă de biserică în care se taie trei rânduri de linii împodobite, ca la ușa bisericii din Scânteie, clădită de Ștefan-cel-Mare. Colo sus, pe zidul acela măreț, fereștri mai mici, au ciubuce de piatră săpată, care se taie în unghiuri drepte, și se vede chiar prin spărturi o poartă cu șapte-opt arce în cadrele ei îndrăsnețe, care e, desigur, cea mai frumoasă din toate clădirile românești. Ea e sfărâmată în parte, drumul la dânsa s'a rupt, și-ar trebui să te cațări prin bolovanii risipiți ca s'o vezi mai bine.

ȘTEFAN-CEL-MARE ÎN BASARABIA*)

de N. Iorga

Ștefan, fiul lui Bogdan-Vodă, venind din Țara-Românească pentru a birui pe Petru Aron la Doljești și Orbic și a-l înlocui în Suceava la 1457, nu putu trimite la Hotin pârcălabul său sau pârcălabii săi — căci el ținea câte doi în fiecare cetate. Petru Aron fugind, dăduse cetatea Polonilor și cea dintâi grijă a noului domn trebuia să fie aceea de a căpăta din nou această cheie a Nistrului superior.

În aceste părți de sus ale Basarabiei răsăriră îndată ca dușmani Tătarii din Crimea, ai Hanului Mengli-Ghirai, cel de al doilea stăpânitor acolo. Văile basarabene se umplură la 1469 de pâlcurile iuți ale sălbatecilor călăreți. Moldovenii le luară urmă la întorsul cel repede și-i putură ajunge, zdrobindu-i și prinzând pe Eminec, fratele Hanului. Lupta se dădu lângă satul Lipnic al urmașilor lui Vâlcea, în „dumbravă”, pe drumul la vadul Otacului.

Îndată Ștefan așeză la Orhei un nou pârcălab de cetate, care, la început nu poartă acest titlu. Acesta fu Gangur, a cărui mamă „Gânguroaia cea bărnă”,

*) Din „Basarabia Noastră”.

avea ocină acolo lângă Puhoiul, pe Botna. Apoi la 1480, Vlaicul, unchiul lui Ștefan, păzi la hotarul tăresc, venind dela Hotin, până la 1486, și-i urmează Grozea, fiul lui Micotă, iar apoi (1942—1943), iarăși Gangur.

Mai grabnică i se păruse lui Ștefan dela început, întregirea hotarului de miazăzi, prin luarea Chilie. Cu atât mai mult cu cât Turcii, înțepți de ruda și ocrotitorul său Vlad-Țepeș, își trimeseseră în aceeași clipă, când oastea lor intra prin pădurile Teleormanului, corăbiile la Dunărea-de-Jos, unde era foarte cu putință să se încuibeză, distrugând comerțul și izgonind liniștea și siguranța. Ștefan li se făcu aliat pentru a-i împiedica de a se așeza ei în cetatea așa de râvnită și așa de folositoare. Deocamdată, în această încercare din 1462, el se alese, la 22 Iulie, numai cu acea rană la picior, care-l făcu să sufere toată viața. Dar la 26 Ianuarie 1465, după o „bătăie” a zidurilor care ținu o zi numai, căpitani munteni dădură Chilia în mâinile pârcălabilor noului stăpân, Istaia și Buhtea.

Îndată vedem carăle mergând pela Țuțora și alte vaduri într'acolo ducând dela mănăstiri pâine, miere și cumpărând pește pentru călugări și boieri. Doar din aceste părți scoteau fiii lui Alexandru cel Bun tributul a 200 cară de morun pentru regele Poloniei!

Cetatea-Albă pe atunci se afla în bună stare de apărare, iar Lericii nu fu părăsit decât ceva mai târziu. Măsuri de prevedere se luaseră pretutindeni, pentru că încă din 1469 flota turcească apărea la „Saline”, adică Sulina, părând că vrea să se îndrepte spre liman. Între zidurile cele tari se păstra ca un

chezăș pentru pace tătarească Sultanul Eminec, frațele Hanului, care, însă fugi în 1473.

Războiul din 1475 al Turcilor împotriva lui Ștefan se începu pentru Chilia, pe care Sultanul nu voia s'o lase în mâinile unui astfel de om, și cu acest prilej se ceru și Cetatea-Albă. Svonurile de atac în aceste părți nu se adevărașeră însă decât în Maiu, când fură izgoniți niște sangiaci de hotar, veniți de prin Dobrogea: Caffa căzu în vara acestui an — lovitură grea și pentru negoțul Moldovei. Dintre prinșii genovezi ce erau îndreptați spre Tarigrad, o seamă fură aruncați de furtună la Chilia și după aspra datină din acele vremuri, ei fură duși la Suceava, ca robi ai Domniei. Acești robi fură ceruți, precum și cedarea Chilieii măcar, în 1476; dar și data aceasta încercările făcute cu Ienicerii și galioane împotriva celor două cetăți nu izbutiră; nici chiar după înfrângerea lui Ștefan la Valea-Albă din codrii Neamțului și împrăștierea oștirii sale. Cetele Tătarilor întâiu trecură și Prutul, la Ștefănești, fiind apoi respinse, nu departe de Suceava; urmară oștile Turcilor biruitori, care ajunseră și până la Hotin, adăpostul Doamnei Maria lui Ștefan, fără să intre însă și ei în văile basarabene unde nu se ascundea nimic care să li poată ațâța ambiția sau poftete.

Toată grija se cheltui de acum înainte, până la grozava nenorocire, a căderii lor, pentru aceste cetăți: în 1475—6 lucrau la Cetatea-Albă meșterii care dădură poarta cea mare, sub pârălabii cei noi, Luca și Hrăman sau Hărman. Dela 22 Iunie la 16 Iulie 1479 se face întărirea, cu ziduri de piatră, a Chilieii. În 1479—80, Duma și Hrăman isprăvesc un „mur”

în Cetatea-Albă. Iar la 1482, arhitectul Levantin Ioan Privana zidia biserica Sfântului Niculae din Chilia, puindu-i în frunte o inscripție grecească.

Se știe că în 1484 Sultanul a fost silit de Ieniceri să facă o campanie care să li dea glorie, pradă și robi și că Ștefan fu prins cu totul pe neprevăzute, el fiind cuprins în pacea recentă încheiată de Matiaș Corvinul cu Turcii. Pe pământul basarabean se unii Hanul cu oștile Sultanului și tot aci veni și Domnul muntean, Vlad Călugărul, care, încă din 1483 căutase a lua Chilia. Cetatea, unde porunciau Maxim și Ivașco, fu cucerită în opt zile, la 14 Iulie, făcându-se îndată, cu ajutorul de multe corăbii, întăriri nouă „despre uscat și despre apă”, și ridicându-se din nou cetățuia cea veche din ostrov, pe care, din motive strategice, Ștefan însuși pusese s'o dărâme la 1476. Numai două zile se împotriviră Gherman și Oană în Cetatea-Albă, unde se umplură iute de salahori șanțurile de opt picioare de adânci, pline cu apa Limanului (4 August). Românii fură lăsați, iar negustorii străini, ca și sătenii adăpostiți între ziduri, duși la Constantinopol și așezați acolo pentru ca să ajute la înflorirea Capitalei Osmane. Oastea biruitoare se întoarse tot pe uscat, pela Chilia, și luă apoi prin vadul Isaccii, drumul Dobrogei. În marea cetate delagura Nistrului rămăseseră numai „200 de familii de pescari”; în Chilia și mai puțină lume desigur. Din ținutul înconjurător, unde se cultiva grâul, după mărturia izvoarelor, se făcu câte o raia de hrană pentru Ieniceri, așezați în Chilia ca și în Cetatea-Albă.

CUM S'A RĂPIT BASARABIA ÎN 1812*)

de A. D. Xenopol

Să readucem în mintea noastră împrejurările în care Basarabia a fost răpită dela Moldova.

Răpirea Basarabiei fu datorită războiului declarat de Turci, Rușilor, în 1806, care se prelungi până la 1812, spărgându-se viforoasele lui peripeții printr'o lovitură de trăsnet căzută asupra capului Moldovei. Deși Turcii fură acei care declaraseră războiul, ei o făcuseră dintr'o nevoie neînălăturată, de a apăra existența statului lor de loviturile Rusiei.

E drept că și Turcii provocaseră prin puterea lor, ascultătoare de interesele lui Napoleon I, pe Ruși a le da acele lovituri. Anume împăratul Francezilor având interes a paraliza cât mai mult pe Ruși, stăruise la Turci ca ei să dea afară pe cei doi Domni fanarioți ai țărilor române: Constantin Ipsilante din Muntenia și Alex. Moruzzi din Moldova. Ambii Domnitori fiind partizani de-ai Rușilor și slujindu-le drept unelte pentru a provoca răscoală în împărăția otomană, Napoleon fusese ascultat de Sultan, pentru îndepărtarea gospodarilor din scaunele țărilor ro-

*) Din „Centenarul răpirii Basarabiei”.

mâne înainte de împlinirea termenului de șapte ani. Deși erau dușmăniți pe atunci cu Franța, din cauza luptei aceștia cu Prusia, pe care o bătuse la Iena și Auerstedt în Octomvrie 1806, Rușii într'un moment de supărare prin încălcarea tratatului din partea Turciei, trec Nistrul și intră în Moldova în Noemvrie 1806, pretextând însă că ei nu ar fi atinși prin destituirea Domnilor ei, ci că nu ar putea îngădui mai multă vreme prădăciunile cărora Muntenia era expusă din partea lui Pasvantoglu, pașa cel revoltat din Vidin; că ei, prin ocuparea Moldovei, nu ar avea scopul de a declara războiul Turcilor, ci numai de a lua o garanție că cererile lor împotriva Pasvangiilor și a altor pretenții ce-i mai formulau, vor fi ascultate. Turcii însă nu se lăsară înșălați prin vorbele protivnicilor lor, și declarară războiu Rușilor în Decemvrie 1806.

Din aceasă expunere reiesă într'un chip învederat că Rușii încălcaseră pământul turcesc și, deci, declaraseră de fapt războiu Turcilor pentru a apăra țărilor române.

Oricum ar fi stat lucrurile în privirea declarării războiului, indușmănirea Rusiei cu Turcia convenia pe atunci de minune planurilor împăratului Napoleon. În 20 Ianuarie 1807 el scrie ambasadorului său din Costantinopole, Sebastiani, că „Rușii nu au în Moldova și Valachia trupe îndeajuns pentru a putea trece Dunărea, și ar fi foarte slăbiți, dacă ar fi constrânși a întreține o a doua armată în Crimeea. Ei ar trebui deci să fie atacați în această peninsulă pe cât și în Georgia de către Pașa din Erzerum, Perșii și Poarta”. Așa erau pe atunci interesele lui Napo-

leon. În curând însă politica împăratului francez se schimbă, și adată cu această schimbare se prefac și toate lucrurile în politica europeană.

Pentru Napoleon toate statele nu erau de cât mijloacele, instrumentele, prin care el să ajungă la țelul lui suprem, dominarea Europei și a lumii întregi. El le întrebuința pentru scopurile sale, dar ele în sine nu aveau niciun scop.

Napoleon avea interes să se apropie de Rusia pentru a o putea ademeni la recunoașterea distrugerii Prusiei și a o putea câștiga contra Angliei, dușmana lui cea mai înverșunată și cea mai greu de redus. El se împacă deci cu Alexandru, oferindu-i mijlocirea lui în războiul cu Turcia, în schimb, pentru cele două mari nevoi ale lui. La Tilsit se întâlnesc ambii monarhi pe podul neutru al unei plute de pe râul Niemen și pun la cale nimic altceva decât împărțirea Turciei, a Statului acela pe care tocmai Napoleon îl aruncase în războiul cu Rusia. Imperiul moscovit era să primească Moldova cu partea ei inferioară, care dela 1484, trecuse în stăpânirea Turciei și se numia Basarabia; apoi Valahia și Bulgaria până la Balcani. Franța era să iee Albania, Tesalia, Morea și Candia, Austria era să fie împăcată cu Bosnia și Serbia, rămânând Turcia numai cu posesiunea Rumeliei și cu orașul Constantinopole, pe care niciunul din cei doi potențați nu consimțea a-l ceda celui-lalt.

În anul 1809, Napoleon trebuia să plece în Spania, pentru a supune acolo o primejdioasă răscoală, el se întâlnește încăodată cu împăratul Alexandru la Erfurt la 27 Septemvrie, unde Napoleon asigură pe

Alexandru despre dobândirea desăvârșită a Moldovei și Valahiei, încuviințând prin tractatul încheiat în acest oraș, ca împăratul Rusiei să-și întindă hotarele până la Dunăre. Urmările unei politici atât de schimbătoare din partea stăpânului lumii de atunci fură că Turcii pierdură orice încredere în Francezi, din care pricină, mai târziu, ei nu vroiră să dea crezare stricării din nou a relațiilor dintre Ruși și Francezi, și de aceea în 1812 se grăbiau a încheia pacea cu Rusia, cu toate stăruințele lui Napoleon, ca să nu încheie, întru cât el ar fi gata de a năvăli din nou în Rusia și de a stinge acest mare Stat depe fața pământului.

Politica lui Napoleon, care făcea din Turci, ce fuseseră până atunci cei mai statornici prieteni ai Francezilor, niște dușmani hotărâți ai acestora, înlesni lui Alexandru I, încheierea unei păci favorabile cu Turcia.

Lucrurile luară altă întorsătură și Ruși se aleseră cu câștigarea Basarabiei, la care ei singuri nu se puteau aștepta.

Iată cum s'a desfășurat aceasta pentru Moldova prea nenorocită împrejurare.

Când în 1810 relațiile între Napoleon și Alexandru începuseră să se răcească, Rușii fiind nevoiți a-și aduna trupele în țara lor pentru a preîntâmpina un atac cu putință din partea Francezilor, micșorară încă puterile trimise la Dunăre. Astfel se făcu în anul 1811 consulul francez din București, Ledoulx, să poată scrie ambasadorului din Viena că: „Nu este nici un suflet în București ca să nu privească aceste țări ca părăsite acum de Ruși. Aceștia sunt într'o

descurajare ce se întărește neconținut prin veștile de războiu cu Franța și peste toate acestea o epidemie îngrozitoare a luat mașterea în oștirile lor". În altă lucrare a lui Ledoulx din 10 Octombrie el spune: Nu este decât un strigăt în lagărul rusesc: pacea cu Turcii. Aceștia din potrivă foarte porniți au respins cererea de armistițiu și voesc cu toții urmarea războiului". Pierderile repetite ale Rușilor unite cu amenințarea tot mai iminentă a năvălirii franceze, împing acum pe Ruși a stăruii ei pentru pace, și cabinetul din Petersburg trimite în luna Octombrie un ordin generalului Kutusoff de a o încheia cu orice preț. În asemenea condiții ne-am explica cu greu câștigarea Basarabiei din partea Rușilor, dacă o fericită lovitură a generalului Kutusoff nu ar fi schimbat norocul armelor pe partea Rușilor și nu ar fi adăus la descurajarea politică a Turcilor din pricina neîncrederii lui Napoleon și acea provenită din înfrângerea suferită.

Victoria Rușilor dela Slobozia fusese zdrobitoare pentru Turci și așa de hotărâtoare, în cât Francezii nu puteau să-i dea crezare. Armata turcească condusă de marele vizir în persoană, fusese cu totul zdrobită și nu se putuseră scăpa din ea nici un singur cort și niciun singur tun. Turcii erau deci reduși la aman, și ei nu ar fi putut să mai lupte cu Rușii decât pe calea diplomatică. Dar aci Rușii și cu prietenii lor Englezii răspândeau în toate părțile veștile cele mai neliniștitoare asupra scopurilor lui Napoleon, spunând despre el că este în tratări cu Rușii; că în curând o să se împace cu ei, când atunci Rusia putând întoarce toate puterile ei contra Turciei, zilele acestei

împărății ar fi fost numărate. Și într'adevăr că Napoleon deși se pusese în fruntea uriașei sale armate, tot mai încerca a determina pe Alexandru la primirea condițiilor sale de pace, încât temerile Turciei nu erau cu totul lipsite de temei.

Napoleon era la armata lui la 9 Mai și la 17 ale aceleiași luni ajunsese la Dresda, tocmai când veștile de pace între Ruși și Francezi se întăreau mai mult, cu toate că în realitate pacea se îndepărta mai mult între cei doi monarhi. Rușii însă reduceră mult din întâile lor pretenții făcute după victoria lui Kutusoff. Anume nu mai cereau ambele provincii române, ci numai partea Moldovei din Nistru până în Prut. Cu toate silințele desperate ale reprezentanților Franței de a împiedeca încheierea păcii, tratatul de București este semnat în ziua de 26 Mai 1812, cu 17 zile înainte ca Napoleon, trecând peste Niemen, să fi făcut pasul hotărâtor în lovirea Rusiei. Tratatul dela București conține cedarea către Rusia a părții răsăritene a Moldovei până la râul Prut, asupra cărei părți întinse numele purtat până acum numai de sudul acestei regiuni, acel de Basarabia.

RETROCEDAREA SUDULUI BASARABIEI PRIN TRATATUL DELA PARIS *)

Subscris la Paris în 30 Martie 1856 între Austria, Franca, Marea-Britanie, Prusia, Rusia, Sardinia și Poarta Otomană.

...Plenipotențiarii, după ce și-au verificat și au găsit bune actele care le dau împuternicire, s'au învoit asupra următoarelor articole:

Art. XX. În schimbul orașelor, porturilor și teritoriilor enumerate în art. 4 al acestui tratat *) și pentru a asigura mai bine libertatea navigațiunii pe Dunăre, M. S. Impăratul tuturor Rușilor, consimte la ratificarea frontierei sale în Basarabia. Noua frontieră va pleca dela Marea-Neagră, la un kilometru la răsărit de lațul Burna-Sola, se va uni perpendicular cu drumul Akermanului, va urma acest drum până la valul lui Traian, va trece pe la Sud de Bolgrad, va sui râul Ialpug până la Sărățica și va lua sfârșit la Katamori, la Prut. Mai sus de acest punct frontiera între cele două imperii, nu va suferi nicio modificare. De-

*) Din „Actele și documentele relative la istoria renașterii României”, vol. II.

**) Ținuturile din Crimeea ocupate de aliați.

legații puterilor contractante vor fixa în amănunte noua frontieră.

Art. XXI. Teritoriul cedat de Rusia va fi anexat la Principatul Moldovei, sub suveranitatea sublimiei Porți. Locuitorii acestui teritoriu se vor bucura de drepturile și privilegiile asigurate Principatelor și în timp de 3 ani le va fi îngăduit *de a transporta aiurea domiciliul lor*, dispunând liber de proprietățile lor.

PROCLAMAȚIA LUI CUZA-VODĂ CĂTRE LOCUITORII DIN BASARABIA*)

Locuitori din Basarabia,

Venim printre voi, ca Domn și ca Părinte, ca să vă aducem bucurie și vindecarea rănilor de care ați pățimit până acum. Din ziua în care partea Basarabiei locuită de voi s'a lipit de vechea ei tulpină, ea s'a împărtășit de toate bătuirile și nevoile ce de mai mulți ani au năvălit această Țară a Moldovei, atât de bună și frumoasă!

Insă și pentru voi, ca și pentru toți, va răsări în curând ziua dreptății, după multele nedreptăți despre care ați avut a vă plânge.

Noi dorim ca să priviți sosirea noastră în mijlocul vostru ca un semn de pace și de mângâiere; dorim ca să uitați cele trecute, să închideți urechea la glasul patimilor rele și să fiți nestrămutați în simțirile voastre de credință către guvern și de iubire către Țara Moldovei. Patria noastră a intrat pe o cale de îmbunătățiri care se vor revărsa asupra tuturor fiilor ei, fără deosebire. Nu trebuie însă a pierde din ve-

*) Din „Mesagii”, proclamații și scrisori ale lui Cuza-Vodă.

dere că bunurile cu greu se adună și că numai prin înțelepciune și răbdare vom putea dobândi împlinirea dorințelor noastre.

Liniștească-se dar inimile voastre de orice griji și îndoieli, căci noi ne ocupăm de soarta voastră ca un părinte binevoitor. Dumnezeu și Nația ne-au înălțat pe Tron pentru a da dreptate celui ce o are, pentru a înfrâna pe cei răi, și pentru a îmbrățișa pe cei buni.

ALEXANDRU IOAN.

Ministrul Treburilor Străine, V. Alecsandri.

Anul 1859, Octomvrie 19.

A DOUA RĂPIRE A BASARABIEI*)

30 Ianuarie 1878. — Prințul Carol călătorește la Ploiești, spre a vizita acolo spitalele și pe prizonierii turci.

Reprezentantul român din Viena raportează că ambasadorul englez s'a exprimat către dânsul în următorul chip asupra situațiunii: „Dacă Rusia cere sau nu Basarabia, despre aceasta Anglia n'are nicio cunoștință; Anglia nu vrea să știe nimic despre aceasta și nici despre celelalte condițiuni de pace pe cât timp ele nu vor fi primite de Turcia. Chestiunea Basarabiei însă e cu deosebire delicată, întâi pentru că guvernul rusesc ține la retrocedarea Basarabiei mai mult decât la majoritatea celorlalte puncte, al doilea pentru că Rusia și România au fost aliatare și celorlalte state nu le place să se amestece în afacerile dintre aliați. Deosebit de asta, Anglia ca și celelalte puteri mari au de regulat chestiuni mult mai importante decât cea basarabeană.

2 Martie. Cogălniceanu speră încă, după niște rapoarte din Viena, că Basarabia poate fi scăpată.

*) Din „Memoriile Regelui Carol I-*u* al României”.

Prințul nu mai poate împărtăși aceeași speranță și e foarte îngrijorat de viitor.

31 Martie. Brătianu a plecat dela Berlin destul de desamăgit, după ce a fost primit de prințul Bismark și după ce a conferit cu d. de Buelow. Guvernul german s'a arătat extraordinar de rezervat. Nicio putere nu poate să se rostească singură în chestia Basarabiei, de oarece această chestiune va fi prezentată întregii Europi, în congres.

18 Aprilie. Prințul Al. de Battemberg scrie Prințului Carol:

„M'am folosit de această ocaziune spre a-i spune ceea ce mi-ai recomandat și am văzut că era foarte supărat pe tine, pentru că ai fost singurul care nu l-ai felicitat pentru încheierea păcii.

Aceasta nu l-a împiedecat însă d'a vorbi de tine și de princesă cu expresiuni de cea mai mare stimă. Dânsul înțelege foarte bine ca tu să te revolți contra Rusiei și nu voi să admită că nu știai de mai înainte că Rusia o să ia, în orice caz, Basarabia.

24 Iunie. Au sosit texturile discursurilor ținute de Cogălniceanu și de Brătianu la congres.

Cogălniceanu a arătat mai întâi drepturile istorice ale României asupra Basarabiei, drepturi care și în anul 1856, prin tratatul dela Paris, au primit sancțiunea Europei; a trecut apoi la convențiunea ruso-română dela 4 Aprilie 1877, prin care Rusia a garantat micii țări integritatea teritoriului ei. A relevat cu vigoare că această promisiune a fost dată atunci când era vorba numai de trecerea armatelor ruse pe teritoriul României, dar că, mai târziu, *la apelul chiar al Rusiei*, România a intrat în comunitate de

arme cu Rusia: *Dacă această comunitate nu este un titlu ca să ne mărească teritoriul, apoi de sigur ea nu este unul ca să ni-l micșoreze!*

El a demonstrat în modul cel mai elocvent dreptatea celor cinci cereri din memoriul său.

Brătianu a adăugat puțin la acest discurs: România își pune dreptate în sentimentul de dreptate și în bunăvoința congresului; pentru România, *deposedarea de o parte din patrimoniul său* n'ar fi numai o adâncă durere, dar și pierderea încrederii în eficacitatea tratatelor.

26 Iunie. Brătianu și Cogălniceanu, care au sosit aseară dela Berlin, sunt primiți azi de prinț, căruia îi comunică impresiunile lor. Dâșii sunt convinși că pentru România nu rămâne altceva decât să se supună lucrului inevitabil! Toți membrii congresului le-au recomandat cu căldură să facă așa ca România să considere retrocedarea Basarabiei ca un fapt împlinit și să caute a se acomoda cu el.

DIN „TRATATUL DELA BERLIN“

Art. XLV. — Principatul României retrocedează M. S. Impăratului Rusiei porțiunea de teritoriu din Basarabia, desprinsă dela Rusia în urma tratatului din Paris din anul 1856, mărginită la apus de Prut, la miazăzi de brațul Kiliei și de gura râului Stari-Stambul.

UNIREA DIN 27 MARTIE 1918

În ziua de 27 Martie 1918, reprezentanții a tot ce avea Basarabia mai de seamă ca cugetare și simțire românească, strânși în „Sfatul Țării“ la Chișinău, s'au rostit pentru unirea țării lor cu patria-mumă, în chipul următor:

„Basarabia, în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile ei granițe spre Austria; ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani, din trupul Vechii Moldove; în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam; pe temeiul principiului ca no-
roadele singure să-și hotărască soarta lor; de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România“.

Iar Președintele guvernului român răspundea astfel:

„În numele poporului român și în numele Regelui României, cu mândrie iau act de declarația D-voastră de unire și declar că Basarabia este acum unită pe vecie cu România, una și nedespărțită. În aceste clipe neuitate, să ne închinăm în fața geniului rasei noastre, care după o despărțire de un veac întreg, găsește singur calea firească, care să-l ducă la mântuire, calea firească arătată de istorie“.

UN NAȚIONALIST BASARABEAN: VASILE STROESCU*)

Iată un nume care este rostit astăzi cu evlavie și cu adâncă cinstire de toată suflarea românească. Căci, fără îndoială, mai rar un nume, care să-ți umple inima de atâta mirare și pietate ca numele acestui boier basarabean. Cine urmărește cu luare aminte gazetele ardeleni de vreo trei ani de zile încoace, a putut să bage de seamă că nu este număr de foaie, în care să nu citești mulțumita caldă, a vreunui preot în numele unui sat întreg, pentru darul bogat al binefăcătorului Stroescu.

Unde mai punem, că nu este an sau jumătate de an, în care să nu ni se vestească, că marele Stroescu iarăși a dat atâtea și atâtea sute de mii: la Mitropolia din Blaj, la cea din Sibiu, la Asociație, tot mii și sute de mii...

Acest fiu al Basarabiei născut și crescut departe de noi, în o țărișoară stăpânită de Ruși, ne înțelege păsurile, ne aude glasul, și toate roadele moșiei părintești le trimete să ușureze traiul și vieța așezămintelor românești din Ardeal. Despre vieța și nea-

*) Din „Foaia Noastră”.

mul lui nu prea se știe multe. Atâta că e din vreun sat depărtat de dincolo de Moldova de peste Prut, fiecior de vechi boieri, despre care iarăși numai atâta știm, că au dat averi întregi, neprețuite, tot pentru biserici și așezăminte de ale neamului nostru. O familie de dăruitori...

Mai nou, boierul Stroescu a mai trimis Asociațiunii 100.000 coroane ca să se ajute întemeierea însoțirilor și tovarășiilor satești, dând, total cu această nouă sumă, spre acest scop, două sute mii de coroane.

Marele binefăcător al neamului nostru și-a câștigat de mult recunoștința Românilor de dincolo de Carpați. Oricâte cuvinte am spune astăzi pentru darurile împărătești cu care vine în ajutorul culturii și al vieții noastre economice, nu vor putea exprima toate simțimintele de venerație pentru acest mare boier, nu numai prin sânge, ci și prin suflet, al neamului.

Dacă este să-i aducem o mulțumire altă decât cea pe care V. Stroescu o găsește în însăși fapta sa nobilă, aceasta credem că nu prin cuvinte, ci prin modul cum vom ști să punem în aplicare sfaturile și ajutorul său și prin rezultatele ce se vor trage din ele, o vom aduce. Sperăm că cei indicați își vor da toate silințele să procure o asemenea satisfacție acestui mare Român pe care providența ni l-a trimes.

CÂNTECE DIN BASARABIA

I

Floare, floricică
Mai zi, mândra mea,
Cum ziceai asară
Pe din jos de moară.
Cum ziceai, ziceai,
Inima-mi rupeai,
Mai zi înc'odată
Și mi-o rupe toată!

II

Cine vede și pricepe
Dragostea de unde 'ncepe?
Cine vede și cunoaște
Dragostea de unde naște?
Dela gâtul cu mărgelă,
Dela buze rumenele,
Dela grai cu drăgănele.

III

Când eram la mama fată,
Purtam rochii de bucată,
Dar de când m'am măritat
C'un muscal din cela sat,
Nici n'am fustă de purtat,
Nici papuci de încălțat!
Inima mi-e ca lacata;
Când aș dăscuia odată,
Ar cunoaște lumea toată.

Cât amar și cât venin
Bea inima la străin.

IV

Frunză verde de hămei:
Ce gândești de nu mă iei?
— Ba vadană n'oiu lua
Chiar de mă vei blestema.
Judecată poate vrei?
Hai la popa din Orhei:
— Protopoape luminate,
Judecă și fă dreptate.
— Judecata ți-e făcută
Ia-ți vădana și fă nuntă.
Și-o! lua o fată mare
De peste cele hotare,
C'acolo sunt Moldovence
Și mai colo sunt Muntence
Cu viers dulce femeiesc
Și cu suflet românesc.

V

Frunză verde de pelin,
Tu streină, eu străin,
Amândoi ne potrivim.
Hai la codri să trăim.
Haide 'n codrii Bâcului,
Pe marginea Prutului,
Să ne facem bordeias

Cu ușorii de cireș,
Și cu pat' de măcieș.
Când om vrea să adormim,
In departe s' auzim
Buciumele păstorești
Din câmpii Moldovenești.

VII

Prutule, râu blestemat!
Face-te-ai adânc și lat,
Ca potopul tulburat!
Glas cu glas nu se lovească,
Ochi cu ochi nu se ajungă,

Pe-a ta pânză cât de lungă!
Lăcustele când or trece,
La ist mal să se înece!
Holerile când or trece,
Pe la mijloc să se 'nece!
Dușmanii țării de-or trece,
La cel mal să se înece,
Iar tu 'n valurile tale
Să-i tot duci, să-i duci la vale
Pân' la Dunărea cea mare,
Până 'n Dunăre și 'n Mare!

Culese de V. Alecsandri

CÂNTECE BASARABENE *)

Florișică alb'albastră
S'o strâcat dragostea noastră.--
Florișică gălghioară,
Di-am ajungi 'n primăvară,
Să tocmim dragostea iară.
Florișică naramjii
Cum o fost n'o să mai șii —
Florișică șir di linti
— Nu-ți aduși puicuță aminti
Di-ali noastri trii cuvinti,
C'au rămasu niisprăviti?...
— Di-om trăi li-om isprăvi
Di-om muri li-om zugrăvi
Și li-om puni în stâlp di
[chiatră,
Să li vad'-o lumi toată,
C'am fost flăcău și tu fată.
Iși în vali la izvoari
Crești un nuc cu frunza rară,

Cânt' on cuc di si omoară.
La truchina nukulut
Zași maica cucului!
Nuștiu zași orî si fași,
Da gurița nu-i mai tași.
Dar mai sus pi rămureli
Cântă două păsăreli:
Una cântă glas mai gros,
Pintru-a nostru trai frumos; —
Alta cântă glas subfiri,
Pintru-a noastră streiniri. —
Niși pământu roadă n'ari
La toată masa oftari,
Că ticăloș mii voinicu,
Cumpātu di voinișii
Di nu l'ar mai avea în veșii
In veșii vacului
La poarta împăratului. —

*) Din „Suspine“, culegere de Gh. Madan.

A D E V A R U L

La palat, la Împărat,
Adevărul gol din fire
Fără veste a intrat.
La a lui așa ivire
Împăratul a strigat:
— Cine ești? Cum îndrăznești
Gol aici să te ivești?
— Adevărul sunt!
— Ce vrei?
— Vroi să spun a mea durere
Pentru pământeni tăi.
Cei mai mari te măgulesc
Și norodul jețuesc,
Legile îți sunt călcate..."
— „Ești afară! Ești afară!
Golule nerușinate,
Dați-l iute jos pe scară!"

Iată cum fu primit
Adevărul desgolit...
Adevărul mai pe urmă
Iar a mers la împărat,
Însă nu gol, ci 'n veșminte
Imprumutate la minte,
Și, cu aer de respect,
A vorbit frumos, încet.
Împăratul în mirare,
L-a dat toată ascultare;
L-a pătruns, l-a înțeles
Și îndată a ales
Alți miniștri, altă curte,
A făcut prefaceri multe,
Treburile a îndreptat
Ș'a fost binecuvântat.

A. DONICI

C O N S T A N T I N S T A M A T I

În 1834, aflându-se în Moldova de dincoace de Prut, C. Stamati, scriitor basarabean, cântă în „Străjerul Taberei”, începutul oștirii române permanente. În 1839 a mers în Bucovina. A colaborat la „Albina” lui Asaki și a tipărit o poezie în „Dacia Literară” a lui Kogălniceanu (1840). În 1843, Kogălniceanu îi editează „Povestea Poveștilor”.

În 1863, I. M. Codrescu, ajungând în posesia manuscriselor lui Stamati, începe să le publice în „Musa Românească”. În 1866, e ales membru al Academiei Române. Moare în 1870.

S T R Ă J E R U L T A B E R I I

de Const. Stamate

Luna împrăștie o rază, veselă și luminoasă
În senina atmosferă pe ceriul privighetor
Iar preste pământ se uită cu cătătură miloasă
Și dorește să găsească pe jalnicul muritor,
Ca să-i trimeată o rază mângâitoare și lină,
Ce răsbate pân' la suflet și durerile alină.

Una dintr'acele raze cu gingășime căzură
Preste fața soldățească străjerului moldovan;

.....

Mai încolo scânteiază ca niște piscuri de gheață
Grămezi de arme și dobe Românilor adormiți.
Mai încolo șir de corturi — ca troenile se 'nalță,
Care-adăpostesc voinicii de cu ziuă osteniți;
A cărora fioroasă și dogorită obrază
Ingălbînindu-le luna și când dorm înfricoșează.

Așa era într'o noapte ceata ace ostășască
Ce se părea că și lunii privindu-o i-au plăcut
Că putu iarăși să vază o tabără românească
Ca din pământ răsărită după veacuri ce-au trecut.
Iar soldatul dela strajă de armă se rezemară
Și cu vers încet și jalnic lăcrămând așa cântară:

Cântând oșteanu aceste, pare că au fulgerat!
Deci el tace și să uită și vede jos lângă sine
Că un nour se lăsară de rază încungiurat,
In care stă în picioare un Voevod vechi de zile.
Pe a lui larg piept și spete avea zale ferecate,
Iar albile sale plete peste ele rășchirate.

In a sa vânoasă mână greu buzdugan răsucea,
A lui coapsă era 'ncinsă cu pală urieșască;
Iar pe cap el purta coiful, preste care strălucea
Doi lei, fiind cap de zimbru supt o coroană domnească.
Soldatul străjeri să trase puțânel cam îndărăpt,
Iși ia arma și fântește pe oaspe tocmai în piept;

Și-apoi groaznic îi strigară: Spune, cine ești?
Spune dacă știi parola; iar de nu, te culc aici.
„In zadar cu a ta armă pe mine mă îngrozăști;
„Când de moarte niciodată nu m'am spăriet, voinice,
„Căci în războaiele crunte mă 'ncungiura unii ca tine
„Și buzduganul acesta îi culca pe lângă mine.

„Eu sânt Arbure, copile, Hatman lui Ștefan-cel-Mare,
„Am slujit supt a lui steaguri patruzăci de ani de rând,
„Și 'n patruzăci de războaie crunte și biruitoare
„Văzui și troul Moldovii pe dușmanii săi bătând.
„Acest voevod a slavii era pentru vrăjmași fulger,
„Iar țării noastre părinte sau un mântuitoriu inger.

Constantin Stamati

(după „Muza Românească“)

„Dar murind iroul Ștefan au apus a țării soare
„Și într'un mormânt cu dânsul patria s'au îngropat.
„Acum piste-atâtea veacuri văd de bucurii o zare!
„Văd că bourul Moldovii din țărână s'au rădicat
„Și lucește astăzi iarăși pe pavăza românească
„Chiemând iroii Moldovii din mormânt să vă privească.

„Iar eu trimis cu solie de patronul țării noastre,
„Să v'aduc bună voință și să vă blagoslovesc
„Și să suflu, de să poate întru inimile voastre
„Cinste și patriotismul ce neamului românesc
„Strămoșii Daco-romanii le-au lăsat să moștenească
„Până ce cu neamuri streine începă să se corcească“.

Grăind aceste, el pune pe a străjariului frunte
A sa mână aeroasă, zicând cu glas tunători:
„Oștenilor, fii Moldovii! Iubiți patria fierbinte,
„Fiți cu râvnă și credință Domnului stăpânitori
„Și fiți aprigi cu vrăjmașii întocmai ca niște lei
„Și blânzi cu compatrioții întocmai ca niște miei!“.

Străjariul să înfocară de cuvintele aceste,
Să umplu de sumeție, sângele i s'aprind
Cinstea, patria și slava în inima lui sâmțește;
Uită părinți; uită rude, la care mahnit gând
Uită și pe Măriuca, uită și căsătorie
Cu tot sufletul să 'ntoarce la sfânta sa datorie.

Apoi împrejiur el cată și nu vede nicăire
Acè cucernică umbră a hatmanului vestit,
Căci ea sburase în ceruri la a sa sălășluire,
Lângă Voevodul slavii Domnul cel nebiruit,
Unde petrec toți oștenii, ce patriei să jărtfesc,
Unde petrec toți cinstiții, ce cu râvnă o slujesc

ALECU RUSSO (1817—1859)

Alecu Russo, al cărui nume adevărat e Donici, face studiile în Moldova și în Elveția. Ajunge judecător la Piatra, unde ajută pe Alecsandri la culegerea poezii-
lor populare, în munții Neamțului. Luând parte activă
la mișcarea revoluționară dela 1848, e silit să se ex-
patrieze și trecând prin Transilvania, cunoaște rigorile
închisorilor ungurești.

A scris minunatul poem „Cântarea României“,
„Amintiri“ și „Cugetări“.

D I N „ A M I N T I R I “

A doua aducere aminte ce iarăși ca toate aducerile
aminte, dulce lucește între flori și raze aurite, este un
sat frumos, răschirat între grădini și copaci pe o vale
a codrilor Bâcului, cu un păr mare în mijloc.

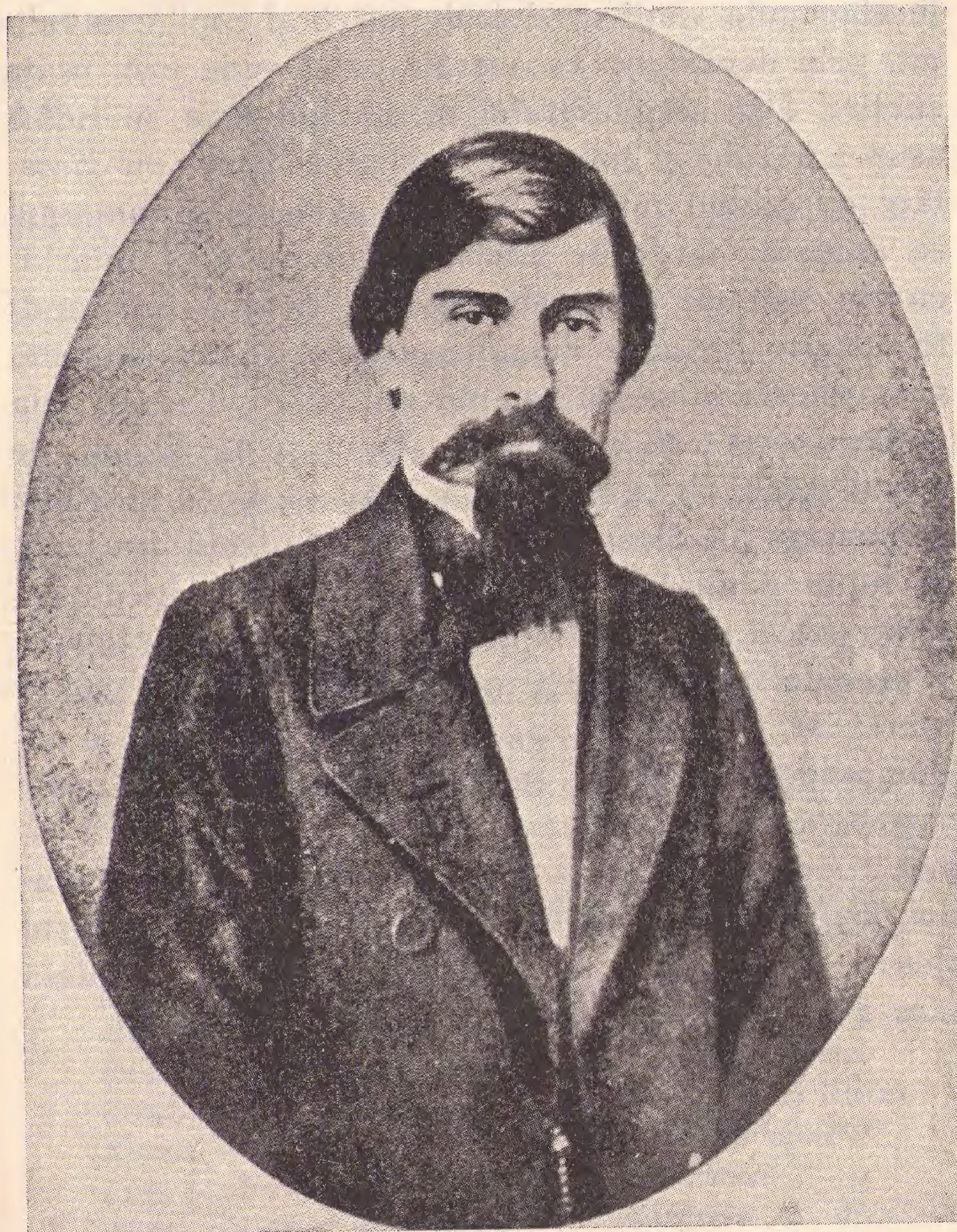
Părul din mijlocul satului era odinioară: când di-
vanul unde sfătuia satul, când locul unde poposea voi-
nicelul, străin, până a nu-și găsi gazdă, când locul
giocurilor băieților, când spitalul unde zăcea bolnavii

nevindecați părăsiți în sărăcia lor de toți și de neamuri! Balada lui Donciu spune:

<i>Sub cel păr mare, din sat</i>	<i>Toată lumea l-au lăsat!</i>
<i>Zace Donciu într'un pat;</i>	<i>Numai soră-sa, Stăncuța,</i>
<i>Și de mult zace, măi frate;</i>	<i>Numai soră-sa, drăguța,</i>
<i>Nouă ani și giumătate,</i>	<i>Nici l-au uitat, nici lăsat,</i>
<i>Și nouă zile de vară,</i>	<i>Nouă ani că l-au cătat,</i>
<i>Și nouă de primăvară;</i>	<i>Pernele că i-au mutat,</i>
<i>Pe de-o parte carnea-i cade,</i>	<i>Când la umbră, când la soare,</i>
<i>Pe de alta viermii-l roade!</i>	<i>Când la cap, când la picioare,</i>
<i>Neamurile l-au uitat,</i>	<i>Când la albe brățișoare.</i>

De ce vorbesc de părul satului? Vântul primăverii au bătut; peste dealuri, peste văi, peste ani, dorul leagănului mă ajunge; spre codru mi se întorc ochii, și zăresc umbra părului copilăriei mele, care își întinde ramurile, ca niște brațe și își scutură florile pe inima mea copleșită, răcoroasă. Părul cu locul bătut prin prejur de vitele satului ce singure astăzi mai țin Divan; curtea boierească, opcină strămoșească ce nu se mai află, albind pe troscotul verde al ogrăzii mari, mare și întinsă; livada din dosul curței, biserica cu tinterimul pestriț de iarbă lungă, de sulcină aurită și de cruci negre; cumpăna fântânii dela poartă, aninată de tulpina crengoasă; toate trec, dinaintea mea, vii și în mișcare.

...Iată pădurea unde alungam mierle, cireșul sălbatic unde mă băteam cu țărenașii: iată colo, colo în depărtare, în zarea luncei, pe de asupra pârleazului, țiganka cu desagii, o stahie uscată prietenă cu *Mama pădurii*, ce vine să iee băieții, umbre ce mă fac să tresar și acum, deși în rîd încet și cu iubire. Cât de dulci

AL. RUSSO
17 Martie 1819 — 4 Februarie 1859

sunt amintirile bătailor de inimă.... însă nu desfătează..., nu descânt durerile lumii, nu mângâie de înșelăciunile vieții ca dulcele soare al copilăriei, alinit, prin depărtare, ca soarele ce se vede prin ceața subțire. Dar serile satului meu, când luna se ridică asupra părului și cumpăna fântânei se părea un cocos-târc cu pliscul întins.... ce sări sănine! Intr'amurgul se apropia, cârdurile aducând miroasele câmpurilor cu ele, turmele de oi sbierând cu ciobanii fluierând; focurile se aprindea dinaintea carelor; fumul stuhului se împrăstia în văzduh cu mirosul teilor ce venea dela pădure; moșnegii spuneau de Turci și de Tătari, de moșul Adam cu barba până'n brâu, ce ținea plăghiile pe genuchi, de Ileana Cozânzeana, de frații din lună, de lupte și de năvăliri: vedeam în lună chip de om rănit, culcat pe un pat frumos de scoarțe și de lăicere și sângele bolborosind îi pica alături într'un ciubăr spart; iar pe fratele ucigaș, osândit din porunca lui Dumnezeu, până se va umplea ciubărul, a bea sângele nevinovat ce nu încetează a curge dela începutul lumii.... Auzeam picătura sângelui; zăream frații amândoi, unul lungit, al doilea cu capul plecat și cu părul sburlit. De atunci nu m'am uitat la lună vreodată fără a-i vedea.

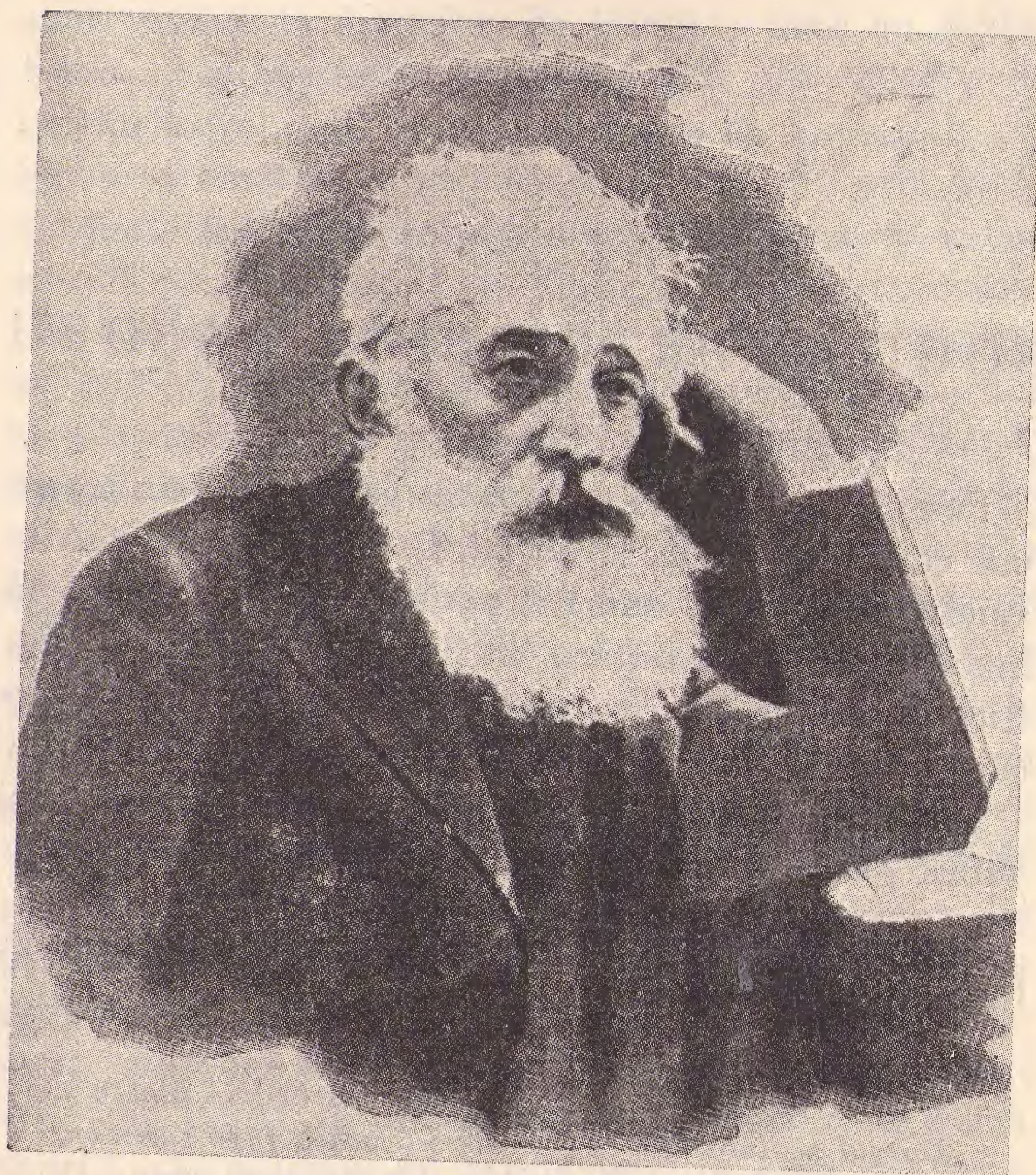
BOGDAN PETRICEICU HAȘDEU

Familia Hașdeu, în care patru generații și-au transmis cununa de lauri și de mirți, după vorba lui Alexandru Odobescu, numără pe Tadeu, care a scris în limba polonă, Alexandru, în limba rusă, Bogdan Petriceicu, care a scris românește și Iulia, în limba franceză.

Dăm din scrierea lui B. P. Hașdeu, „Răsvan și Vidra“, descrierea Nistrului și a Basarabiei:

FRAGMENT DIN „RĂZVAN ȘI VIDRA“, ACTUL IV de Bogdan-Petriceicu Hașdeu

*M'arunc pe cal ca vârtejul, înfig în coastă-i un pinten
Murgul scutură din coamă, sboară vesel, fuge sprinten,
Și cu cât saltă mai tare, și cu cât mai mult săria,
Mișcarea-i cea furioasă simțeam că mă răcoria,
Până ce'l lăsa în voe, asvârlind din mâni căpăstru:
Calul, născut în Moldova, mă duse drept pân' la Nistru.
Nistru, apa românească, ce spumegă printre stânci,
Ingropând dușmanii țerii în vâlvorile'i adânci!
Nistru ale cărui unde altădată 'n zile grele
Apărau în loc de tunuri hotarele țerei mele!
Nistru!... Nistru!... Pân' acuma știut-am să mă feresc
De-a trece pe lângă țermu-i, ca să nu mă ispitesc!
Pe când scumpa mea Moldovă nu'i departe dela mine
Astăzi însă de nevoe mă simții împins la mal,*

BOGDAN PETRICEICU HAȘDEU

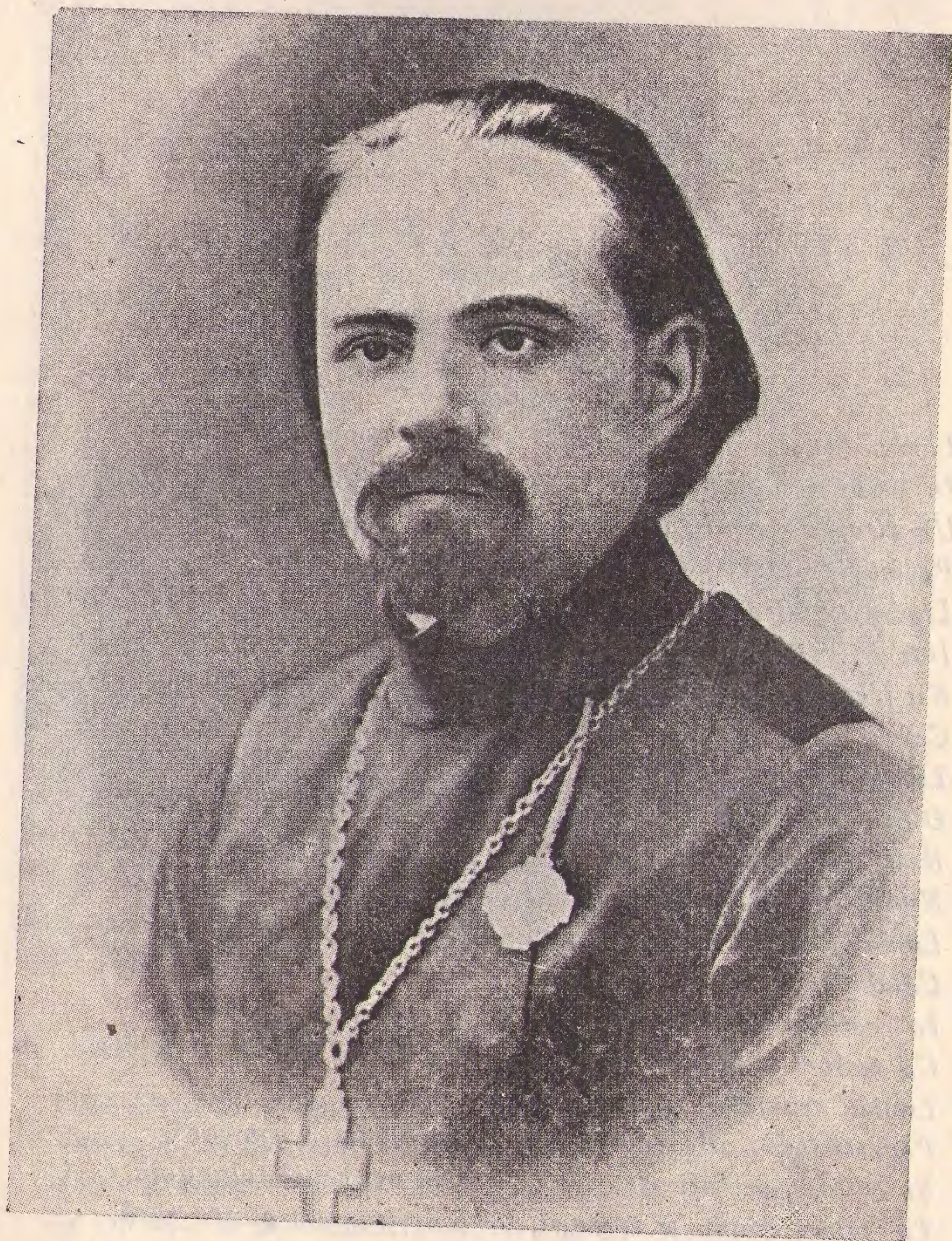
*Căci dorul țarei răsbate pân' și sufletul de cal!
Nainte-mi se desveliră, șerpuind ca un balaur
Holde și câmpii, în care jucând printre spice de-aur,
Se zăreau, ca pietricele, presărate pe-un inel,
Busuioc și garofiță, toporaș și ghiocel;
Iar prin ele 'n depărtare, un Român muncind la soare,
Falnic, rumân, plin de viață, se părea și el o floare!...
Le văzui acele locuri și din văz le sărutai,
Țara'mi unde însuși iadul par'că se prefăce 'n rai!*

LIMBA NOASTRĂ

de Alexe Mateevici

*Limba noastră-i o comoară
In adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.
Limba noastră-i foc ce arde
Intr'un neam ce fără veste
S'a trezit din somn de moarte
Ca viteazul din poveste.
Limba noastră-i numai cântec
Doina dorurilor noastre,
Roiu de fulgere ce spintec
Nouri negri, zări albastre.
Limba noastră-i graiul pâinii
Când de vânt se mișcă vara...
In rostirea ei, bătrânii
Cu sudori sfînșit-au țara.
Limba noastră-i vechi izvoade
Povestiri din alte vremuri;
Și cetindu-le 'nșirate,
Te 'nfiori adânc și tremuri.*

*Limba noastră îi aleasă
Slavă să ridice 'n ceruri,
Să ne spue 'n hram și-acasă
Veșnicile adevăruri.
Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țărani.
Inviați-vă dar graiul
Ruginit de multă vreme,
Ștergeți slinul, mucegaiul
In uitarea 'n care geme.
Strângeți piatra lucitoare,
Ce din soare se aprinde
Și-ți avea în revărsare
Un potop nou de cuvinte.
.....
Răsări-va o comoară
Din adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară,
Pe moșie revărsată.*

ALEXE MATEEVICI

C H I Ș I N Ă U L*)

de D. C. Moruzi

Cred că nu va fi lipsit de interes pentru cititor, să-i dau o mică schiță despre vechiul Kișinău, așa precum era la 1855, cum l-am văzut și eu încă cu mulți ani în urmă și așa precum sigur o fi fost și în timpul Moldovei, afară bine înțeles de vreo câteva adausuri administrative.

Mai întâiu, de cum treceai apa Bâcului în care se bălăciau în voie și găștile și rațele mahalalei, începeau case țărănești, acoperite cu stuf, cu gospodării mai mari sau mai mici, după puterea omului, îngrădite cu nuiiele și de pe ale căror garduri săreau potaie întregi de câini flămânzi ori numai răi de colți. Întreg orașul fiind clădit pe un strat gros de nisip, acoperit numai de un strat de pământ negru, acesta se măcina curând de roțile trăsurilor, făcându-se una cu stratul cel dedesubt. Apoi, vântul și ploile ducând nisipul tot la vale, mijlocul uliței se tot cobora mereu, până la o adâncime de un metru, sau chiar doi pe unele locuri. Casele și împrejurimile rămăneau sus, așa că părțile lateralnice ale bieteii străzi alcătuiau adevărate movi-

*) Din romanul „Pribegi în țară răpită”.

lițe împodobite cu boz, iarba holerei și alte lucruri scumpe, aruncate de peste garduri, sau lăsate de vreun trecător. Cui îi da mâna să se resfețe în droșcă îi mergea bine. Cei pe jos își croiau drumul cu piciorul fără a se prea uita unde călcau și dând naștere la câte două trei cărărușe paralele, după lărgimea locului și mulțimea nevoilor.

Ici, colea, câte o casă de popă, cu acoperământ de șindrilă, zaplaz înalt și poartă de scânduri, răzimată pe stâlpi de stejari. Când te întâlneai cu vreo casă mai mare, în felul caselor boerești din orașele noastre de județ, știai de îndată că acea casă dă numele stăpânului ei uliței, fără ca numele acesta să fie numai decât boeresc; în ulița în care se afla vreo biserică, lua numele bisericii sau chiar al ctitorului care o zidise. Și astăzi, sunt încă ulițele Sf. Haralamb, Buna-Vestire, Sf. Ilie, Sf. Gheorghe, Ciuflea (aceasta după numele ctitorului). După numele proprietarilor de case, avem: ulița lui Baloș, a lui Donici, Pruncu, Cațiki, sau a lui Constantin, Andrei, Mihai etc. Mai vin numiri de meserii sau de naționalități, precum: ulița casapilor, a cojocarilor, a morarilor, armenească, grecească, turcească, cu toate că nici în copilăria mea n'am apucat decât doi Turci în Kișinău, (care au murit și aceia); în sfârșit, jidovimea alcătuită din trei uliți a Caraibilor, Evreiască și a Fariseilor. Bine înțeles că acelor străzi, când prin minune nu și-au schimbat numirile cu a vreunui cinovnic, influent sau guvernator, ca: Kiprianof, Astapof și alții, li s'au rusit numele de nu le mai recunoști. Ulița lui Baloș a devenit Balsovskaia; a lui Donici, Donciévskaja

(par'că ar fi fost bulgar săracul), a lui Pruncu Prunculskaia, Kasapșkaia, și așa mai departe.

Jidovimea și cu ulițele armenească și turcească, și chiar ulița Sf. Haralamb, aveau altă înfățișare decât cele de jos: era partea negustorească a orașului. Acolo întâlneai dughene cum mai erau nu tocmai de demult, la Iași, pe ulița mare, alătura de Mitropolia veche: cu niște stâlpi groși, alcătuiind un fel de galerie acoperită înaintea lor, cu obloane de fer la ușe și ferestre. Mai dai pe acolo de câte o tarabă pe care ședea grecește vreun negustor bătrân, cu antereu și ghiubea, șapcă cu cozoroc și niște ochelari mari pe vârful nasului. Acela, dacă nu era nici grec, nici armean, apoi știai la sigur că e moldovean curat!

Astăzi ulițele vechiului Kișinău sunt aproape drepte toate și oarecum lărguțe, cu toate că par strimte față cu acelea din Kișinăul modern. Pe atunci însă erau strâmte și încălcite toate. În mijlocul unei răspântii, dădeai și de câte o clădire de piatră, rotundă, fără ferestre, având două uși și un diametru dela șase și până la opt metri, înaltă și boltită cu fere-deul cel turcesc. Era un post de poliție, unde îmbrăcați în mantale soldățești și înarmați cu... halebarde așteptau liniștiți la căldură, să vii să-i chemi, pentru ca să te scoată din mâna hoților. Când li se ura șezând, mai făceau câte un spațir prin cvartalul lor, dar tot câte doi, bine înarmați cu halebarde, ca Doamne ferește, să nu dea prilej vreunor răi să bată om împărătesc! Rar însă se întorceau cu cozile halebardelor întregi; căci hoții de vagabonzi sau biețivi îi pândeau pe bieții oamenii împăratului la vreo strâmtoare. Atunci ulița fiind strâmtă și halebardele lungi, cozile se

rupeau tocmai pe șira spinării grdavolului, care zbera în zadar: „Caraul! Caraul!”. După ce se săturau bine, unii de dat și alții de sbierat, fiindcă și hoții, vagabonzii și bețivii erau și ei tot oamenii împărătești, adică unia numai vernopodanâie, iar alții, chiar ostași slujitori de ai țarului, cei învingători îi luau pe cei învinși la braț, până la ceainăria cea mai apropiată, unde se cinsteau cu ceai, cu votki (mai mult votki decât ceai), după care se despărțeau buni prieteni; dar cu halebardele în stare proastă. Așa se făcea paza de noapte, ba și acea de zi, în orașul Kișinău, din anul mântuirii 1855-lea!

PRIBEGI ÎN ȚARĂ RĂPITĂ (ROMAN)

— FRAGMENT —

de D. C. Moruzi

INTRE DOI BOIERI BASARABENI

— „Slută treabă, vere Alecule! Cică o să ne vie zilele acestea oaste papistășească la Kișinău!”. — „Ia taci vere Mihalache! De aceia ca peste Prut?” — „Chiar de aceia bată-i necazul să-i bată! Cic'au făcut o grămadă de blestemății prin Iași și pe unde au trecut. N'auziai ce povestiau boerii de dincolo?”.

— „Dar nu mai crede, vere Mihalache! Nu vezi că Rușii îi snopesc pe aliați în toate zilele? Și să aibă mutră să se pună de pricină cu Rusul, căruia nici Napoleon cel Mare n'a avut ce-i face? Tocmai ei care au fost gazda bățăilor pe unde s'au arătat? Se poate?”

— „Deh, vere Alecule; o fi și cum zici d-ta! Dar mie parcă'mi miroase că gazda bățăilor nu mai sunt Austriacii, dar chiar Rușii noștri, cu toată lauda lor. Apoi să ți-o spun curat: De-ar veni Nemții nu m'aș prăpădi cu firea de dorul Rușilor. Știi vorba lui Ioniță Sturdza-Vodă: „pe Ruși nu i-am chemat eu și nici n'oi plânge când s'or duce!”

*

Dar să revenim la Basarabia noastră, trup din trupul Moldovei. În anul 1812, prin tratatul dela București, ne-au răpit-o fără niciun drept, fără luptă, nici vărsare de sânge, alipind-o de marele Imperiu Rusesc. Să vedem ce era Basarabia pe atunci? Partea dinspre miazănoapte, precum și cea dinspre miazăzi până la Dunăre, alcătuiau pe atunci două pustiuri mari, denumite: cea dintâiu „Raiaua Hotinului”, cealaltă „Buceagul”, precum pustiu rămăsese până mai deunăzi, Bărăganul nostru din jurul Brăilei. Numai trapezul a cărui bază este Prutul, dela Noua-Suliță, până la Dunăre, iar laturea de sus, apa Nistrului, cam dela Otachi până la Bender, era locuit; parte de către clăcașii întinselor moșii boierești sau mănăstirești, iar parte de către răzășii și mazilii urmașii lipcanilor, seimenilor, călărașilor și arcașilor lui Ștefan Vodă și ai lui Vasile Lupul, prefăcuți însă pe vremurile de restriște și umiliri, în pașnici plugari sau păstori de vite.

În asemenea întocmiri, nu cred că la închiderea Prutului, populația moldovenească din întreaga Basarabie, cu sate și orașe, să se fi urcat la mai mult de două, trei sute de mii. Îndată însă după deschiderea graniței dela Nistru, orașele se umplură de negustori velicoruși lipoveni, leși și ovrei, desființând cu totul negustorimea și breslele moldovenești. Raiaua Hotinului se înlocui cu sate rutene, menite să slavizeze pe Moldoveni, pe când se întâmplă cu totul altfel; iar Buceagul fu locuit în parte mai mică, cu coloniști Germani și Cazaci, precum și cu Bulgarii fugiți de peste Dunăre. În sfârșit procesul de desnaționalizare vi l-am arătat în toate fazele lui, mai mult sau mai puțin odioase,

dăinuind până și în ziua de astăzi și al cărei ultim simptom a fost caraghioasa afirmare, aruncată în plină Dumă, de către adevărații Ruși: Teodor Krupenski și Victor Sinadinos! Să vedem acum ce este Basarabia în anul 1912, adică după 100 ani de cotropire și de opinteli de tot soiul pentru a o rusifica. După statistica statului major rusesc pentru recrutare în Basarabia și pe care am consultat-o la d-l Zamfir Arbore acasă în București, la anul 1905, elementul românesc se urca la două milioane de suflete, cu toate că mulți Români au fost ademeniți de guvern, să se așeze în Caucazia, la Tașkent, pe malurile Amurului și tocmai și până în Manciuria. Netăgăduit că cei trecuți în acea statistică, își păstrasera limba, moravurile și obiceiurile și că vorbeau prost rusește sau de loc; căci altfel ar fi greu de înțeles ca statul major, să treacă niște Ruși neaoși, în rubrica Moldovenilor, numai dintr'o pornire de filormânism îndrăcit. Este de însemnat apoi, că din cei patru, ori cinci sute de mii de Români dela 1812, boerii adevărați moldoveni, au dispărut în mare parte, vânzându-și sau arendându-și moșiile și reîntorcându-se peste Prut.

Din negustorii moldoveni, nici urmă n'a mai rămas; dar să zicem că s'au prefăcut în posesori, sau chiar unii în proprietari de moșii; și totuși statul major rusesc este silit să recunoască, cum că din 1/4 de milion de Moldoveni, pe care l'au găsit Rușii la 1812, numărul lor la 1905 era de opt ori mai mare. Ce încheere trageți d-voastră, iubiți cetitori, din toate câte vi le-am înșirat în această carte, acumă când cunoașteți Basarabia ca și mine? Fost-au oare aceleași afinități de simpatii între Slavii și Latinii de peste Prut, ca între

Germani și Gallo-Romani? Erau Moldovenii Basarabeni în întocmiri de cultură și de libertate sub oblăduirea rusească, mai superioare, decât frații lor din Moldova și apoi din Regatul Român? Fost-au între Ruși și Basarabieni legături de familie atât de numeroase ca între poporul Francez și cel german din Elzația.

Francezii se făleau cu Elzațienii lor, pe când Basarabienii erau siliți să se rușineze de neamul lor Românesc, pentru a putea trăi între ale lor; iar, cei lipsiți de mijloace, pentru a-și putea agonisi pâinea lor zilnică prin slujbe fără însemnătate. În 100 ani fost-a măcar un singur guvernator Basarabian? Dar nici unitate de credință, nu poate exista, nu numai între Basarabeni și Ruși, dar nici între Ruși și celelalte biserici Ortodoxe, cât timp vor avea pe un mirean, înșurat, Țarul tuturor Rușilor, ca Președintele Sinodului Rusesc! Iată de ce toate eforturile de a slaviza poporul Basarabean, au rămas și vor rămâne pururea zadarnice. Se uită un mare adevăr istoric, un principiu etnologic, bine dovedit și recunoscut ca elementar de toată omenirea cultă; niciodată un neam mai vechi în lumină și civilizație, nu se poate contopi și pierde într'un neam barbar, chiar atunci când din împrejurări și-ar fi pierdut acele însușiri, păstrându-și numai limba. Una din numeroasele probe ce ni le dă trecutul lumii, este chiar istoria Rușilor, cuceriti de către Mongoli; fiindcă cuceritorii erau mai barbari decât cuceritii, ei s'au pierdut, în mare parte, în neamul rusesc și apoi au dispărut cu totul, lăsând ceva urme atavice în fiziologia și mentalitatea rusească.

De aceea se deosebesc și astăzi Rușii, de celelalte popoare slave, rămase libere de invazia acelor barbari.

Oricât de mic a fost numărul latinilor din Basarabia și de mare numărul Slavilor, oricât de amărâtă le-a fost viața de cuceriti, departe de a se nimici, s'au împărțit și niciodată nu se vor putea slaviza. Dimpotrivă ei vor latiniza pe Slavi. Dovadă Rutenii din Raiaua Hotinului! Mai treacă peste mândrii noștri Moldoveni din Basarabia, și câte au mai trecut peste dâșii în 100 de ani că tot Moldoveni vor rămâne. Vorba lor, mă rog: Apa curge, pietrele rămân.

PRINOSUL BASARABIEI IN LITERATURA ROMÂNEASCĂ

de Pan Halippa

Luând primul contact cu publicul intelectual din capitala Basarabiei, Societatea Scriitorilor Basarabeni, de curând înființată, ține să facă următoarea declarație:

Scrisul românesc în Basarabia datează de mult. Noi, Basarabeni, ne mândrim de a fi dat literaturii românești pe Alexandru Donici, făuritorul fabulei la Români și pe Cavalerul Constantin Stamatî, creatorul „Străjărilor taberii”, ce a premers „Sentinela română” a lui Vasile Alecsandri. Amândoi acești Basarabeni au ilustrat literatura românească în prima jumătate a secolului trecut.

Alecu Russo, care a scris mărețul poem „Cântarea României” și a fost îndrumătorul literaturii noastre spre folclorul românesc, nesecatul izvor de înprospătare a limbii literare artistice, este de asemenea, de origine din Basarabia. El a ilustrat scrisul românesc tot în prima jumătate a veacului trecut. Tot Basarabean a fost și Bogdan Petriceicu-Hașdeu, care a creiat nu numai în domeniul literar, dar și în istorie, filologie și filosofie, ridicându-se ca un geniu atot cuprinzător

și răzbunând mușenia silită a fraților lui basarabeni de sub stăpânirea despotică a Țarilor Rusiei. El a dominat literatura românească în jumătatea a doua a veacului trecut.

Tot Basarabia i-a dat pe povestitorul Ștefan Basarabeanu (Dr. Victor Crășescu-Crăsiuc), pe romancierii Dumitru Moruzzi și Constantin Stere, pe literații Zamfir Arbore, Dr. Leon Guțu și Axenție Frunză, care au activat pe ogorul literaturii românești, în ultimul pătrar al secolului trecut și primul pătrar al secolului nostru.

Dintre scriitorii români basarabeni care s'au ilustrat dela prima revoluție rusească din 1905 și până la Unirea Basarabiei cu Patria, și mai târziu, să-i pomenim doar pe aceia care s'au strămutat în lumea umbrelor și a nemuririi: Sergiu Victor Cujbă, pr. Alexie Mateevici, Tudose Roman, Leon Donici Dobronravov, Olga Vrabie, Liuba Dumitriu.

Numai din înșiruirea aceasta de nume, oricine va înțelege că Basarabia, cu toate greutatea vremii prin care a trecut și cu tot regimul de apăsare de mai bine de o sută de ani, sub Rusia țaristă și despotică, n'a fost un pământ sterp spiritualicește și a rodit destulă holdă literară, românească. Frântura neamului românesc, așezată între Prut și Nistru, a dat din sânul ei meșteri ai cuvântului scris românesc, care au căutat să înfățișeze provincia natală cu priveliștile ei pline de farmec, cu așezările omești de pe colinele, văile și șesurile ei, cu gloata plugarilor moldoveni de prin sate și cu amestecul de oameni de strânsură și pripas de prin târgurile și orașele basarabene, cu obiceiurile, credințele și nă-

zuințele poporului de baștină, cu traiul claselor și ale unor suflete răsărite din mulțimea anonimă a locuitorilor pământului nostru.

O parte, și poate cea mai însemnată, dintre meșterii scrisului basarabean, neputându-se împăca cu regimul de opreliște din Basarabia răpită, au plecat peste Prut și acolo și-au desfășurat în voie puterile de creațiune, în frunte sau alături de scriitori români, descriind suferințele celor de acasă și protestând cu glas tare și, uneori, profetic împotriva răpitorilor și opresorilor moscoviți.

Altă parte din mânuitorii condeiului din Basarabia au rămas în provincia natală și au căutat să-și facă datoria în măsura posibilităților, turnând cu smerenie, dar din toată inima și cu stăruință, untdelemnul sufletului lor ales, în candela românismului. Ne facem o pioasă datorie de a-i pomeni pe: Teodor Vârnav, Ioan Sârbu, Alexis Nacco, Gheorghe Păun, Matei Donici, Vasile Ouatu și Mihail Minciună, Dr. Ștefan Osinevici, — izvoditori de versuri și proză; preoții: Luca Lașcu, Vladimir Baltaș, Elefterie Mihalevici, Spiridon Plămădeală, Constantin Partenie, Teodor Florea, Andrei Murafa și Mihail Ciachir, — scriitori bisericești; pe Ștefan Mărgeală, Iacob Hâncu, Ioan Doncev, Gheorghe Codreanu și Petre Bragă — scriitori didactici; pe Iustin Frațiman și Paul Gore, — cercetători ai trecutului basarabean și pe Nicolae N. Alexandri și Simion Murafa, popularizatori de idei naționale, culturale și religioase. Și pentru a isprăvi cu pomelnicul răposaților scriitori basarabeni, să-i înșirăm și pe aceia care, deși Moldoveni, au scris în rusește: Alexandru Tadeu Hâj-

deu, Alexandru Scarlat Sturdza, Constantin C. Stamat-Ciurea, Pavel Crușevan, Gheorghe Gore, Olga Nacco, preotul Neculai Lașcu, Vasile L. Lașcu și Arsenie Stadnițchi.

În fața acestui pomelnic impunător de scriitori, care au ilustrat Basarabia natală, noi, cei de astăzi, care ne-am adunat în Societatea Scriitorilor Basarabeni, ținem de datoria noastră să mărturisim o venerație adâncă pentru înaintașii care ne-au învățat să ne iubim țara, neamul din care ne tragem și limba noastră moldovenească, pentru care ei au luptat vitejește și au suferit deseori ca niște mucenici.

De altfel, ca mânuitori ai condeiului, care am îmbrățișat scrisul literar, ne dăm seama că o literatură, cât de cât desăvârșită, nu putem face în altă limbă decât a poporului nostru, care a creiat și a păstrat limba în care scrim.

Cum am putea înțelege lumea lui Dumnezeu, cum am isbuti să rupem pecetea de pe tainele ascunse ale destinului, ale vieții, ale iubirii, ale morții și ale întregii întinderi de gândire, dacă n'am ști să vedem cu ochi înțelegători cele ce ne înconjoară, dacă n'am fi în stare să ne folosim de limba părinților noștri, în care ei au adunat înțelepciunea de veacuri, au condensat simțimintele clocotitoare ale atâtor rânduri de străbuni și au zugrăvit frumusețea rumenă a atâtor răsărituri și apusuri de soare, minunea multicoloră a atâtor curcubeie deasupra văilor și dealurilor noastre și vraja sclipitoare de argint a lunii peste apele Nistrului, Prutului, iazurile, lacurilor și Mării, — toate ale noastre așa cum a vrut Cel de Sus?! Și cum a n putea cuceri gloria țării noastre în-

tregi, înainte de a fi cucerit inima poporului nostru și sufletul locurilor natale?!

Și să ne fie îngăduit a mărturisi că regionalismul nostru, care ar putea să-și aibă îndreptățirea chiar și cu nuanța aceea de îndărătnicie a boierului de prin părțile noastre — Mihalcea Hâncu, — în realitate nu-i decât o poartă de intrare a Basarabenilor în gospodăria neamului întreg, în obștea României-Mari, dela Nistru pân'la Tisa, dela Hotin la Balcic și Baziaș. Trebuie să ne organizăm vieța și munca aici, acasă, pentru ca să grăbim cu o clipă mai devreme desăvârșirea organizării țării întregi, pe care au visat-o premergătorii noștri și pentru înfăptuirea căreia au luptat alături de frații din alte provincii!

B I B L I O G R A F I E

La întocmirea culegerii de față, ne-am folosit de următoarele publicațiuni:

1. *Pentru Basarabia*, culegere de texte privitoare la țara, trecutul, literatura și starea actuală a fraților basarabeni, întocmită de D. Munteanu-Râmnic, Ploiești, 1912.
2. *Studii literare*, (Poetul basarabean Al. Mateevici), (Universala, București), de P. V. Haneș.
3. Al. Mateevici, *Poezii*, publicate cu o prefață de P. V. Haneș, Editura Casei Școalelor, 1926.
4. *Sufletul Românesc în Basarabia de azi*, (în „Cuvântări”, 1930), de V. V. Haneș.
5. *Cărturarii Basarabeni*, de Gheorghe Bezviconi, Chișinău, 1940.
6. *Cântece și versuri alese*, din cei mai buni scriitori români, (cu cirilice), Chișinău, 1911.
7. *Itinerar*, revista scriitorilor basarabeni.
8. *Scriitorii Basarabeni*, de P. V. Haneș.

T A B L A D E M A T E R I I

1. Basarabia noastră	3
2. Sufletul românesc în literatura actuală basarabeană	12
T E X T E	
3. Basarabia, din „Descrierea Moldovei”, de Dimitrie Cantemir	23
4. Populația Basarabiei, de Zamfir C. Arbore	28
5. Țăranii români din Basarabia, de Zamfir C. Arbore..	31
6. Zidurile Hotinului, de N. Iorga	34
7. Ștefan cel Mare în Basarabia, de N. Iorga	38
8. Cum s'a răpit Basarabia în 1812, de Alex. Xenopol..	42
9. Tratatul dela Paris, și Basarabia	48
10. Proclamația lui Cuza către locuitorii Basarabiei.....	50
11. A doua răpire a Basarabiei	52
12. Unirea din 27 Martie 1918	55
13. Un naționalist basarabean: Vasile Stroescu	56
14. Cântece din Basarabia	58
15. Adevărul, de Alex. Donici	60
16. Străjerul taberei, de C. Stamati	61
17. Amintiri, de Alecu Russo	65
18. Nistrul și Basarabia, de B. P. Hasdeu	69
19. Limba noastră, de Alexe Mateevici	71
20. Chișinăul, de D. C. Moruzi	73
21. Pribegii în țară răpită, de D. C. Moruzi	77
22. Prinosul Basarabiei în literatura românească, de Pan Halippa	82

DIN PUBLICAȚIILE CASEI ȘCOALELOR

		Lei
C. RĂDULESCU-MOTRU	<i>Vocația, factor hotărâtor în cultura popoarelor</i>	40
GR. TĂUȘAN (PETRONIUS)	<i>Criterii și Evocări</i>	50
G. G. ANTONESCU	<i>Pestalozzi</i>	55
ION PETROVICI	<i>Viața și opera lui Kant</i>	70
Dr. VASILE P. NICOLAU	<i>Fénelon, Monografie pedagogică</i>	52
TRAIAN BRATU	<i>Din înțelepciunea lui Goethe</i>	30
J. J. ROUSSEAU, trad. de GH. ADAMESCU	<i>Emil, Vol. I</i>	120
J. J. ROUSSEAU, trad. de GH. ADAMESCU	<i>Emil, Vol. II</i>	140
MIRCEA HEROVANU	<i>Călătorie în Univers</i>	80
ION CONEA	<i>Om și Natură</i>	50
HORIA TECULESCU	<i>V. Onițu, Un educator deschizător de suflete și ziditor de idealuri</i>	70
EMANOIL BUCUȚA	<i>Pietre de Vad</i>	85
CONSTANTIN KIRIȚESCU	<i>Jurnalul unei Comitive</i>	80
GR. TĂUȘAN	<i>Nuanțe filosofice</i>	50
I. PETROVICI	<i>Al doilea volum de impresii din Italia</i>	100
A. BERGET, trad. de Ing. ION C. FUNDĂȚEANU	<i>Viața și moartea Globului</i>	50
EMANOIL BUCUȚA	<i>Capra neagră</i>	80
PETRE V. HANEȘ	<i>Scritorii Basarabeni, Vol. I</i>	65
T. VIANU	<i>Studii de filosofie și estetică</i>	50
GR. TĂUȘAN	<i>Filosofi români și străini</i>	55
ELENA FARAGO	<i>Într'un cuib de rândunică</i>	25
N. MIHĂESCU	<i>Fragmente din Critică Literară</i>	80
AL. POPESCU TELEGA	<i>Lecturi române</i>	65
I. A. BASSARABESCU	<i>Opere complete, Vol. I. Schițe și Navele</i>	80
ANDERSEN, trad. de NATALIA NEGRU	<i>Povestea vieții mele</i>	60
D. I. SUCHIANU	<i>Amica mea Europa</i>	65
MIHAI UȚĂ	<i>Pascal</i>	65
VICTOR EFTIMIU	<i>Fum de fantome, Evocări</i>	80
N. PETRAȘCU	<i>Icoane de lumină</i>	80
EL. MATASĂ	<i>Soare Răsare</i>	40
GH. VÂLSAN	<i>Pământul românesc și frumusețile lui</i>	60
BARBU TEODORESCU	<i>Manualul Bibliotecarului</i>	50
G. M. ZAMFIRESCU	<i>Sufletul soldaților de plumb</i>	30
ELENA G-I PARTICARI	<i>Amintiri din copilărie</i>	40
P. STURDZA	<i>Amintiri (40 de ani de teatru)</i>	50
CIOCÂRLAN	<i>Tainele Munților</i>	100
M. MONCAȘ	<i>Condiționarea psihologică a operei de artă</i>	80